

Working paper 2020/1

Een cultuursociologische benadering van de Brusselse stadsvlucht

Petrus te Braak, Rudi Janssens, Johan Surkyn & Ignace
Glorieux

Een onderzoek met financiële steun van

1. Inleiding

Uit veel sociaal-demografische literatuur rond migratiestromen van en naar het Brussels Gewest blijkt telkens weer dat het vooral hogere sociaal-economische profielen zijn die Brussel verlaten (Eggerinckx *et al.*, 2007; de Maesschalck, De Rijck & Heylen, 2015; Grimmeau *et al.*, 2013; Verdonck *et al.*, 2012). Sommigen beschrijven de migratiepatronen vanuit het Brussels Gewest in dat opzicht als een stadsvlucht van middenklassers (Grimmeau, Decroly & Wertz, 2012). De negatieve klank van deze term duidt er al op dat deze migratiepatronen geproblematiseerd worden. Zo laten Verdonck *et al.* (2012) zien dat de daling van het inkomen van het Brussels gewest deels te verklaren is door deze stadsvlucht. De Maesschalck, De Rijck en Heylen (2015) stellen dat de stadsvlucht gepaard gaat met een verarming van het Brussels Gewest. Eggerickx *et al.* (2007) beschrijven daarnaast dat de stadsvlucht leidt tot segregatie waarbij lagere sociale groepen achterblijven in achtergestelde wijken.

Recentelijk onderzoek laat zien dat de stadsvlucht van de Brusselse middenklasse genuanceerd moet worden. Zo tonen Surkyn & Willaert (2019) dat cijfers op basis waarvan geconcludeerd wordt dat Brussel te kampen heeft met stadsvlucht, zoals binnenlandse- en buitenlandse migratiesaldi, een foutief beeld geven. Zij redeneren dat dezelfde personen bij de ene beweging tot de buitenlandse saldi gerekend worden, terwijl zij bij een volgende beweging tot de binnenlandse saldi behoren. Een buitenlander die zich vestigt in Brussel hoort tot de buitenlandse instroom, maar van zodra deze persoon een tijdje later van Brussel naar Vlaanderen of Wallonië verhuist is deze persoon binnenlandse uitstroom. Voor een metropool met een diverse bevolking zoals Brussel betekent dit dat de negatieve interne migratiebalans grotendeels verklaard kan worden door de grote uitstroom van personen van buitenlandse origine die in dezelfde saldi nooit zijn opgenomen als instromers. Een berekening van de retentiegraad van de grootste Belgische steden door Surkyn & Willaert (2019), laat zien dat Brussel er betrekkelijk goed in slaagt om zijn bevolking te behouden, mits de buitenlandse emigratie niet wordt meegerekend. Voor een aantal profielen die vaak verbonden worden met een stadsvlucht van de middenklasse, zoals hoogopgeleiden en samenwonenden met kinderen blijkt Brussel zelfs de hoogste retentiegraad te hebben van de vijf grootste Belgische steden.

De Laet (2018) bekritiseerde recentelijk de beschrijvingen van de migratiestromen als stadsvlucht van de middenklasse vanuit een compleet andere invalshoek. Zij maakt duidelijk dat stadsvlucht allerm minst beperkt wordt tot middenklassers. Zo blijkt dat 30% van de Brusselse uitstroom naar de rand bestaat uit personen met een laag inkomen. Deze uitstroom zou amper aan bod komen in een discours dat overheerst wordt door een beschrijving van migratiestromen als stadsvlucht van middenklassers.

Stadsvlucht van de middenklasse lijkt aldus een achterhaalde of op zijn minst overgesimplifieerde beschrijving te zijn van de Brusselse migratiestromen. Desondanks blijken er tussen 2010 en 2018

jaarlijks tussen de 36.125 en de 40.160 mensen (tussen de 3,2 en 3,4% van de aanwezige bevolking) het Brussels Gewest te verlaten door naar Vlaanderen of Wallonië te trekken (Hermia, 2018, 2019). In dit rapport wordt nagegaan wat de redenen zijn waarom deze Brusselaars het Gewest verlaten. Dit doen we niet door te vertrekken vanuit sociodemografische kenmerken, maar door te starten vanuit de motivaties die Brusselaars zelf aangeven om te verhuizen. Voor dit rapport maken wij het verschil tussen enerzijds mensen die verhuizen van een woning in het Brussels Gewest naar een andere woning in het Gewest en anderzijds mensen die verhuizen van het Brussels Gewest naar Wallonië of Vlaanderen.

In het vervolg van dit rapport gaan we daarvoor eerst in op bestaande literatuur omtrent verhuismotieven. Hierbij zullen een groot aantal argumenten worden besproken, en wordt het verschil gemaakt tussen verschillende motieven bij korte en lange verhuisbewegingen. Vervolgens worden de gebruikte data besproken en wordt dieper ingegaan op de methodologie die gebruikt wordt. In de resultatensectie worden de redenen waarom Brusselaars al dan niet de stad verlaten beschreven, en wordt er een analyse gepresenteerd waarin we op basis van de zelfgerapporteerde verhuismotieven trachten te begrijpen welke mensen er al dan niet voor kiezen om in het Brussels Gewest te blijven. Het rapport sluit af met een discussie.

2. Literatuur

Verhuismotieven werden in het verleden in wetenschappelijk onderzoek vaak impliciet verondersteld op basis van secundaire, sociodemografische data waarbij mensen verhuizen en daarbij bepaalde transities ondergaan (ouder worden, scheiden, gaan samenwonen, ...). Vaak wordt dan verondersteld dat deze transitie de basis is voor een verhuis (zie bijvoorbeeld Fielding, 2012; Nedomysl, 2011). Coulter & Scott (2015) geven echter overtuigend weer dat dit veelal voorbarig is. Vaak blijken mensen niet te verhuizen vanwege de redenen die we verwachten (Clark & Maas, 2012). Dergelijk onderzoek geeft onvoldoende informatie over waarom mensen een bepaald huis kiezen of naar welke woonomgevingkenmerken zij exact op zoek zijn. Daarnaast blijkt dat dikwijls heel voor de hand liggende redenen door verhuizers niet genoemd worden, omdat er vanuit gegaan wordt dat dit wel wordt begrepen (Halfacree & Boyle, 1993).

Veel literatuur over verhuisbewegingen focust op de sociodemografische profielen van de stadsverlaters. De basis van deze relatie werd gelegd door Rossi (1955), die stelt dat verhuisbewegingen niet gezien moeten worden als een probleem van stedelijke gebieden, maar veeleer als een normaal deel van de te doorlopen levensloop transities. Vaak wordt het in verband gebracht met de positie in het huishouden, leeftijd en levensfase. Zo blijkt het migratiesaldo van het Brussels Gewest met Vlaanderen en Wallonië positief tussen de leeftijden van 18 tot 28 jaar (Surkyn

& Willaert, 2019). Voor alle groepen ouder dan 28 jaar is het migratiesaldo negatief, met een absolute dip op de leeftijd van 34 jaar. Dit suggereert dat de uitwaartse verhuisbewegingen gekoppeld zijn aan transitie zoals het gaan samenwonen, huwen, het krijgen van kinderen en het verwerven van een eigen woning. Vaak worden de verhuismotieven van stadsverlaters dan ook bekeken vanuit de gezinspositie (zie o.a. De Laet, 2018; Eggerickx *et al.*, 2007). Er wordt dan verondersteld dat de veranderende gezinssituatie samenhangt met de keuze voor een ander type woning (Janssens, 2007). Echter, het is tevens mogelijk dat deze mensen niet zozeer verhuizen vanwege de woningkenmerken, als wel vanwege kenmerken die samenhangen met de woonomgeving. Jonge gezinnen zouden mogelijk de aan- of afwezigheid van kindgerelateerde faciliteiten kunnen beschouwen als verhuismotief. Een sociaaldemografische benadering van verhuismotieven, hoewel zeer nuttig voor het in kaart brengen van de verhuisbewegingen van diverse profielen, kan op dergelijke vragen onvoldoende een antwoord bieden. Hiervoor dient men eerder te onderzoeken welke verhuismotieven mensen zelf hanteren ter verklaring van hun gemaakte keuzes wat betreft woonomgeving. Vanuit die argumentatie stellen Coulter & Scott (2015) voor om te vertrekken vanuit de argumenten die verhuizers zelf opgeven. Een dergelijk onderzoek werd gedaan door Clark en Maas (2012) als ook door Coulter & Scott (2015) zelf.

Dit betekent echter allermindst dat de verhuismotieven los gezien kunnen worden van levensfase en gezinssituatie. Verhuismotieven worden wel degelijk beïnvloed door levenslooptransities (Geist & McManus, 2008), maar daarnaast ook door carrièreoverwegingen (van Ham, 2002), de aanwezigheid van sociale netwerken (Mulder, 2007), kosten van woningen (De Corte *et al.*, 2003; Verdonck *et al.*, 2012) en de aantrekkelijkheid van woonomgevingen (De Bruyne & Iserbyt, 2011). Bastijns & Imans (2005) trachten al deze verhuismotieven te kaderen binnen een opdeling tussen verhuismotieven, vestigingsmotieven en woonomgevingkenmerken. Wat betreft de verhuismotieven onderscheiden zij verhuismotieven gerelateerd aan woonkenmerken, buurtkenmerken, bereikbaarheid en familiale redenen. Vestigingsmotieven zijn gerelateerd aan woonkenmerken, buurtkenmerken en bereikbaarheid. Woonomgevingkenmerken zijn de winkels en dienstverlening, cultuuraanbod, sportinfrastructuur, horeca, evenementen, infrastructuur voor kinderen, het onderwijsaanbod en het groenaanbod. De Bruyne en Iserbyt (2011) maken een onderscheid tussen persoonlijke factoren (o.a. gezinssituatie), woonkenmerken, omgevingskenmerken en externe factoren, zoals gemeentebelasting, woningmarkt, conjunctuur en werkgelegenheid).

In de bestaande literatuur omtrent verhuismotieven, wordt zeer dikwijls een verschil gemaakt tussen migratie op de korte of de lange afstand. Een verhuisbeweging over lange afstand wordt dikwijls gemaakt op basis van motivaties gerelateerd aan opleiding en werk, terwijl een verhuisbeweging op korte afstand gemaakt wordt op basis van motieven zoals huis- en buurtkenmerken (Niedomysl, 2011).

Van Ham (2002) bevestigt dit grotendeels, maar voegt daaraan toe dat motieven voor korte verhuisbewegingen ook plaatsvinden vanwege levenslooptransities (zie ook Clark & Ledwith, 2006).

Alle besproken literatuur maken duidelijk dat verhuisbewegingen begrepen moeten worden vanuit een complex samenspel van verhuismotieven. Verschillende motieven hangen heel dikwijls samen, waardoor het weinig zinvol is om deze onafhankelijk van elkaar te bespreken. In wat volgt gaan we daarom eerst bivariate na welke verhuismotieven aangehaald worden door blijvers en vertrekkers, om vervolgens een multivariate analyse te presenteren die de samenloop van verhuismotieven recht aan doet.

3. Data

We maken gebruik van BRUXODUS-data. Deze data werden verzameld van maart tot mei 2019. In totaal werden 4.000 vertrekkers en 3.000 blijvers uitgenodigd om deel te nemen.

Vertrekkers werden *at random* getrokken uit alle mensen die vertrokken tussen 1 januari 2017 en 31 december 2018 vanuit een Brusselse gemeente naar een andere woonplaats buiten het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, maar nog steeds in België. Op het ogenblik van vertrek woonden zij minimaal 5 jaar onafgebroken in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De blijvers wonen zowel op 1 januari 2014 als 1 januari 2019 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Individuen werden binnen deze categorisatie *at random* getrokken. De response bedroeg 20%. Dit is vergeleken met ander surveyonderzoek betrekkelijk laag. Wat betreft Brussels surveyonderzoek, indien vergeleken met Prospective Researchprojecten, ligt deze response in lijn met ander onderzoek. De representativiteit werd daarom nagegaan. Daaruit blijkt dat laagopgeleiden ondervertegenwoordigd zijn, als ook 18- tot 34-jarigen. De beschrijvende analyses worden daarom gewogen gepresenteerd. Er werd hiervoor gewogen op geslacht, leeftijd en opleidingsniveau en dit apart voor vertrekkers en blijvers.

Enkel respondenten die verhuisd zijn 1) van Brussel naar Brussel of 2) Van Brussel naar Wallonië of Vlaanderen werden geselecteerd. Respondenten die nooit verhuisden werden buiten beschouwing gelaten. Respondenten die de vragenlijst partieel invulden, worden niet bij voorbaat uitgesloten. Echter, zij die geen enkele motivatie voor verhuisbewegingen invulden, worden wel verwijderd uit de data. In totaal kunnen we na dataselectie werken met 1.056 bruikbare cases, waarvan 353 blijvers en 703 vertrekkers. Meer informatie omtrent de data, de response, representativiteit en het verloop van het veldwerk, kunnen gevonden worden in het technisch rapport (te Braak *et al.*, 2019).

Door het rapport maken we het verschil tussen mensen die geboren zijn in het Brussels Gewest en die elders geboren zijn. Wij achten dit verschil cruciaal omdat dit sterk samenhangt met verhuismotieven, zoals het eerder besproken sociaal netwerk, maar vooral de woonomgevingkenmerken. Voor zij die

opgroeien in Brussel is de woonomgeving veelal verschillend van de woonomgeving waarin men opgroeit indien men opgroeit buiten Brussel.

4. Methode

Om na te gaan om welke redenen Brusselaars ervoor kiezen om al dan niet te vertrekken, maken we gebruik van een logistische regressieanalyse (Hosmer & Lemeshow, 1989). Enkel Brusselaars die op het moment van bevraging langer dan vijf jaar woonachtig zijn of waren in het Brussels Gewest en die minstens één verhuisbeweging gemaakt hebben, worden onderworpen aan de analyse. De afhankelijke variabele onderscheidt twee groepen: Brusselaars 1) die van het Brussels Gewest naar een andere woning in het Brussels Gewest verhuisden en 2) die verhuisden van het Brussels Gewest naar Wallonië of Vlaanderen. Als onafhankelijke variabelen gebruiken wij de verschillende verhuismotieven. Echter, we controleren ook voor geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en gezinssituatie. Dit doen wij omdat uit de demografische analyse op basis van censusdata (zie onder andere Surkyn & Willaert, 2019) blijkt dat deze persoonskenmerken nauw samenhangen met het al dan niet blijven of vertrekken uit Brussel. Surveydata, zoals de hier gebruikte data, zijn minder geschikt om deze resultaten te reproduceren. Echter, dienen we wel rekening te houden met de verschillende groepssamenstellingen. In een eerste model zullen we daarom deze variabelen toevoegen. In een tweede model controleren we vervolgens voor economisch kapitaal, om te controleren voor de, in de literatuur, vrij prevalent aanwezig opvatting dat stadsverlaters dit doen omdat wonen in Brussel te duur geworden is (De Corte *et al.*, 2003; Verdonck *et al.*, 2012). In een derde en laatste model voegen we vervolgens de verhuismotieven toe. We zullen nu eerst ingaan op de verhuismotieven. Vervolgens tonen we de operationalisatie van de controlevariabelen. Er zullen telkens verschillende modellen opgesteld worden, voor mensen die geboren zijn in Brussel en voor zij die elders geboren zijn.

5. Operationalisering

Verhuismotieven

Respondenten konden voor 57 verhuismotieven aangeven of deze al dan niet een belangrijk motief vormde om te verhuizen (zie tabel 1). Deze 57 motieven zijn gerelateerd aan familiale redenen, redenen omtrent het sociaal netwerk, de gezondheid, gedwongen motivaties, werk, studie, woningkenmerken en woonomgevingkenmerken. Er werd een verschil gemaakt tussen enerzijds verhuismotieven gerelateerd aan de voormalige woonomgeving (pushfactoren) en anderzijds verhuismotieven gerelateerd aan de nieuwe woonomgeving (pullfactoren). Dit kwam tot stand na discussie met experts omtrent wonen in het Brussels Gewest (zie ook Noël & te Braak, 2018), die duidelijk maakten dat zeker voor woonomgeving een verschil gemaakt dient te worden tussen de twee. Bepaalde aspecten van de voormalige woonomgeving kunnen heel expliciet redenen zijn om te

verhuizen, terwijl bij het kiezen van een nieuwe woonomgeving factoren vaak tegen elkaar zouden worden afgewogen waarbij mensen geneigd zijn om een opportunistische houding aan te nemen. Vanuit dat perspectief werd ervoor geopteerd om deze motieven van elkaar te onderscheiden, waarbij het belang dat mensen hechten aan kenmerken van de nieuwe woonomgeving beoordeeld moesten worden op een vierpuntsschaal (helemaal niet belangrijk – niet belangrijk – belangrijk – heel belangrijk), terwijl alle andere motieven (die aldus explicieter zouden zijn) aangeduid konden worden op basis van twee punten (belangrijk – niet belangrijk).

Tabel 1: Genoemde verhuismotieven (in %) van blijvers en vertrekkers, zowel geboren in als buiten het Brussels Gewest							
	Geboren buiten Brussel			Geboren in Brussel			Totaal
	Sig.	Blijver	Vertrekker	Sig.	Blijver	Vertrekker	
Familiale redenen	*	53,3	40,8	*	61,0	50,9	50,0
Samenwonen met partner	n.s.	18,6	13,8	**	31,1	20,1	19,7
(Geplande) gezinsuitbreiding	n.s.	20,5	20,1	**	15,3	25,6	21,4
Ouderlijk huis verlaten	***	16,3	4,3	***	19,8	8,5	10,5
Uit elkaar gaan, scheiden	***	14,5	3,9	***	11,9	1,8	6,1
Kinderen uit huis	n.s.	2,4	1,6	n.s.	0,6	1,5	1,5
Overlijden partner	n.s.	0,0	1,6	n.s.	0,0	0,5	0,6
Overlijden ouder(s)		0,0	0,0	n.s.	0,0	0,3	0,1
Sociaal netwerk	n.s.	5,4	2,3	n.s.	1,7	2,8	2,9
Afwezigheid sociaal netwerk	n.s.	5,4	2,3	n.s.	1,7	2,8	2,9
Gezondheid	n.s.	4,2	5,9	n.s.	5,6	4,3	4,9
Huis aangepast aan gezondheidspositie	n.s.	4,2	5,9	n.s.	5,6	4,3	4,9
Gedwongen	n.s.	3,6	3,6	**	1,7	8,3	5,2
Met ouders meeverhuisd	n.s.	1,2	3,6	**	1,7	8,0	4,6
Woning verkocht door eigenaar/huurcontract werd niet verlengd/kon niet verlengd worden	n.s.	2,4	1,3	n.s.	0,6	0,3	1,0
Werk	n.s.	19,3	19,7	n.s.	16,9	21,9	20,0
Nieuwe job	n.s.	11,4	6,9	n.s.	8,5	8,8	8,6
Woon/werkafstand	n.s.	5,4	7,6	n.s.	4,5	8,8	7,3
Verbeteren arbeidsmarktpositie	n.s.	4,2	2,0	n.s.	1,7	1,0	1,8
(Komend) pensioen	n.s.	1,8	4,6	n.s.	2,3	6,0	4,3
Werkloos	n.s.	1,2	0,7	n.s.	0,0	1,0	0,8
Studie	n.s.	4,2	3,0	n.s.	4,0	6,3	4,6
Einde studie	n.s.	3,0	1,3	n.s.	2,3	4,0	2,8
Begin studie	n.s.	2,4	1,6	n.s.	1,7	2,5	2,1
Woningkenmerken	n.s.	81,9	83,8	n.s.	78,4	81,2	81,6
Grotere woning	n.s.	40,4	44,2	*	37,9	47,1	43,7
Woning met tuin	***	18,7	45,5	***	15,8	47,1	36,8
Meer slaapkamers	n.s.	28,9	36,2	n.s.	21,5	29,1	29,8
Eigen woning (kopen/bouwen)	*	28,9	19,5	n.s.	26,6	23,9	23,9
Ruimte voor professionele doeleinden	*	27,7	18,8	n.s.	26,6	23,9	23,5
Ander type woning	***	7,2	25,0	***	4,5	35,3	22,6
Lagere woonlasten	***	15,1	30,9	***	14,7	32,9	26,5
Garage	**	8,4	17,8	***	9,0	22,4	16,6
Modernere woning	n.s.	15,7	14,8	n.s.	9,6	16,3	14,5
Betere toestand	n.s.	11,4	16,8	***	4,5	16,5	13,7
Energiezuinig	n.s.	6,0	11,9	n.s.	4,5	8,3	8,3
Balkon/dakterras	n.s.	7,2	3,3	**	7,3	2,5	4,3
Lager kadastraal inkomen	**	1,8	8,2	***	0,0	5,8	4,9

Tabel 1: Genoemde verhuismotieven (in %) van blijvers en vertrekkers, zowel geboren in als buiten het Brussels Gewest (vervolg)

Kleinere woning	n.s.	3,0	2,0	n.s.	2,8	2,5	2,5
Duurdere woning	n.s.	3,0	1,0	n.s.	2,3	2,8	2,2
Alternatieve woonvorm	n.s.	2,4	2,0	n.s.	2,4	2,0	1,8
Meer gemeenschappelijke woonruimte (indien cohousing)	n.s.	0,6	1,3	n.s.	1,7	1,8	1,4
Vorige woonomgeving	***	45,8	76,6	***	37,3	79,2	66,0
Geluidsoverlast	***	21,1	45,4	***	23,2	50,4	39,7
Onvoldoende groen	***	12,0	33,9	***	15,3	42,4	30,4
Onvoldoende parkeergelegenheid	***	13,3	35,0	***	5,6	42,1	29,3
Ongezonde leefomgeving	***	9,6	33,0	***	7,9	37,6	26,8
Onveiligheid	***	11,4	29,6	***	6,2	43,0	27,8
Verloedering	n.s.	14,5	22,1	***	5,6	27,8	20,3
Bereikbaarheid auto	***	4,8	16,8	***	4,0	13,1	11,2
Verkeersonveiligheid	***	2,4	14,5	***	3,4	12,3	9,9
Teveel mensen die anders denken dan ik	n.s.	8,4	9,2	***	2,3	16,5	10,7
Teveel culturele diversiteit	*	3,6	9,2	***	1,1	12,8	8,3
Gebrek aan sociale controle	n.s.	8,4	9,2	***	2,3	10,0	8,1
Onvoldoende (kwalitatief) onderwijs	***	3,0	13,9	***	0,6	6,8	7,2
Bereikbaarheid openbaar vervoer	n.s.	4,8	4,6	n.s.	2,8	5,8	4,6
Onvoldoende recreatiemogelijkheden kinderen	n.s.	4,2	4,6	n.s.	3,4	3,5	3,9
Bereikbaarheid fiets/te voet	**	0,6	5,6	n.s.	1,7	4,3	3,5
Onvoldoende kinderopvang	*	1,2	4,9	**	0,0	4,5	3,3
Cultuuraanbod	n.s.	5,4	3,0	n.s.	1,7	0,5	1,6
Onvoldoende recreatiemogelijkheden referentiepersoon	*	1,2	4,9	n.s.	2,8	3,3	3,3
Horecaaanbod	n.s.	1,2	0,7	n.s.	2,3	2,3	1,6
Onmogelijk om eigen taal te spreken	*	0,0	3,3	n.s.	0,0	2,3	1,8
Onvoldoende culturele diversiteit	n.s.	0,0	2,3	n.s.	1,7	1,8	1,6
Onvoldoende sportaanbod	n.s.	0,6	1,3	n.s.	0,6	1,0	1,1

*p<=.05; **p<=.01; ***p<=.001; n.s.= non significant

De belangrijkste verhuismotieven voor *vertrekkers geboren buiten Brussel* zijn gerelateerd aan woningkenmerken (83,8%). De belangrijkste motivaties gerelateerd aan de woning, hebben betrekking op het wensen van een ruimere woning, een woning met tuin en meer slaapkamers. Na woningkenmerken is het meest belangrijke element voor vertrekkers geboren buiten Brussel de kenmerken van de vorige woonomgeving. Voor 76,6% van deze vertrekkers was er minstens één element aan de voormalige woonomgeving dusdanig negatief, dat dit voor hen een reden was om te vertrekken. Het gaat dan vaak om geluidsoverlast, onvoldoende groen, onvoldoende parkeergelegenheid en/of een ongezonde leefomgeving. Al deze elementen werden door minstens één op drie vertrekkers aangehaald als verhuismotief. Veel minder belangrijk zijn kenmerken gerelateerd aan een veranderende familiesituatie (40,8%), waarvan het krijgen of wensen van kinderen en in mindere mate het gaan samenwonen het belangrijkste zijn. Werkgerelateerde motieven worden door 19,7% van de vertrekkers geboren buiten Brussel genoemd. De woon/werkafstand en een nieuwe job zijn daar de belangrijkste motieven om te verhuizen. Een gedwongen verhuis, of een verhuis gerelateerd aan gezondheid, sociaal netwerk of studie zijn slechts in heel beperkte gevallen van belang.

Wat betreft de *blijvers geboren buiten Brussel*, zij die verhuisden naar een andere woning in het Brussels Gewest, zien de verhuismotieven er licht anders uit. Ook voor hen is het belangrijkste verhuismotief gerelateerd aan woningkenmerken (81,9%). De belangrijkste kenmerken zijn daarbij een ruimere woning, het verwerven van een eigen woning, meer slaapkamers en ruimte voor professionele doeleinden. Blijvers geboren buiten Brussel hechten significant minder belang aan een tuin dan vertrekkers. Deze bevindingen kunnen geïnterpreteerd worden als settling van nieuwe Brusselaars naarmate zij hun verblijf wensen te bestendigen: Zij verhuizen van een eerdere (bescheiden) woning aangepast aan de wensen en behoeften van een klein gezin en/of een laag inkomen en/of een studentenstatuut, naar een woning die voldoet aan de aangepaste behoeften. Hierbij leggen zij zich deels neer bij de onbereikbaarheid van een woning met tuin, maar compenseren dit met een hogere behoefte aan een balkon of dakterras. Waar voor vertrekkers buiten Brussel kenmerken gerelateerd aan de vorige woonomgeving het tweede meest belangrijke was, is dit voor blijvers juist de familiegerelateerde motieven (57,1%). Voor blijvers geboren buiten Brussel blijken ook gezinsuitbreiding en gaan samenwonen met een partner de belangrijkste familiegerelateerde verhuismotieven. Blijvers en vertrekkers geboren buiten Brussel verschillen significant wat betreft de verhuismotieven gerelateerd aan familiale redenen vooral in het benoemen van het ouderlijk huis verlaten en scheiding. Beide motieven worden vaker aangehaald door blijvers dan door vertrekkers. Kenmerken gerelateerd aan de vorige woonomgeving is het derde meestgehoorde verhuismotief van blijvers. 45,8% noemt een kenmerk uit de vorige woonomgeving en wijst dan voornamelijk naar geluidsoverlast. De verschillende kenmerken gerelateerd aan de voormalige woonomgeving worden door blijvers geboren buiten Brussel significant minder aangehaald dan door vertrekkers geboren buiten Brussel. Een verandering in werksituatie is voor bijna 1 op 5 blijvers een reden om te verhuizen, en daarmee verschillen zij niet significant van nieuwkomers. Net zoals bij vertrekkers, spelen ook bij blijvers de afwezigheid van het sociaal netwerk, gezondheidsredenen, studie en een gedwongen verhuis slechts een heel beperkte rol in de verhuisbewegingen. Op geen van deze kenmerken verschillen blijvers en vertrekkers geboren buiten Brussel significant van elkaar in de mate waarin zij deze zaken noemden als verhuismotief.

Blijvers geboren in Brussel geven aan dat woningkenmerken het meestgehoorde verhuismotief zijn (78,4%). Wat dat betreft verschillen zij niet van vertrekkers en ook niet van zij die geboren zijn buiten Brussel. Blijvers geboren in Brussel geven wat betreft woningkenmerken voornamelijk aan waarde te hechten aan een grotere woning (47,9%), gevolgd door een eigen woning (26,6%) en ruimte voor professionele doeleinden (26,6). Het belang dat zij hechten aan een grotere woning (37,9 versus 47,1%) en een woning met tuin (15,8 versus 47,1%) is voor deze blijvers significant kleiner dan voor vertrekkers geboren in Brussel. Hetzelfde geldt voor een ander type woning, lagere woonlasten, een

garage, een woning in een betere toestand en een lager kadastraal inkomen. Al deze woonkenmerken worden vaker als verhuismotief ingeroepen door vertrekkers geboren in Brussel, dan door blijvers. Blijvers hebben mogelijk hun woonaspiraties aangepast aan de realiteit in Brussel, door minder belang te hechten aan aantrekkelijke en gewenste kenmerken die minder beschikbaar en betaalbaar zijn in het Brussels Gewest. Enkel het wensen van een balkon of dakterras wordt vaker door blijvers geboren in Brussel genoemd als verhuismotief dan door vertrekkers (7,3 versus 2,5%), wat gezien kan worden als substitutie voor het afzien van de eerder genoemde gegeerde woningkenmerken. Het tweede meestgehoorde verhuismotief voor blijvers geboren in Brussel, zijn redenen gerelateerd aan familie (61%). Zij vinden dit significant belangrijker dan blijvers. Blijvers geven significant vaker aan te zijn verhuist vanwege het gaan samenwonen, het verklaren van het ouderlijk huis en vanwege een scheiding dan vertrekkers. Gezinsuitbreiding is dan weer een minder vaakgehoord verhuismotief voor blijvers dan voor vertrekkers geboren in Brussel. Het derde meestgehoorde motief is gerelateerd aan de vorige woonomgeving. Dit wordt genoemd door 37,3%, wat opvallend minder is dan door vertrekkers geboren in Brussel (78,2%), maar ook minder dan blijvers geboren buiten Brussel (45,8%) en vertrekkers geboren buiten Brussel (76,6%). De meestgehoorde motieven gerelateerd aan de vorige woonomgeving om te verhuizen voor blijvers geboren in Brussel zijn geluidsoverlast (23,2%) en onvoldoende groen (15,3%). Net zoals voor andere subpopulaties zijn de overige verhuismotieven eerder van secundair belang. Werk (16,9%), gezondheid (5,6%), studie (4%), gedwongen verhuizen (1,7%) en de afwezigheid van een sociaal netwerk (1,7%) worden door kleine minderheden van blijvers geboren in Brussel genoemd als verhuismotief.

Vertrekkers geboren in het Brussels Gewest verhuizen in de eerste plaats, net als andere groepen, voornamelijk vanwege woningkenmerken (81,2%). Zij hechten voornamelijk waarde aan een grotere woning (47,1%) en een woning met tuin (47,1%). Opvallend is ook dat zij, meer dan blijvers, waarde hechten aan een ander type woning (35,3%), lagere woonlasten (32,9%), een garage (22,4%) en een lager kadastraal inkomen (5,8%). Het tweede meestgehoorde verhuismotief zijn kenmerken gerelateerd aan de vorige woonomgeving (79,2%), waarvan de belangrijkste ook hier weer geluidsoverlast (50,4%), onvoldoende groen (42,4%), onvoldoende parkeergelegenheid (42,1%) en een ongezonde leefomgeving (37,6%). Allen worden significant vaker genoemd door vertrekkers geboren in het Brussels Gewest dan door blijvers. Opvallend is ook het belang van onveiligheid bij de keuze om het Brussels Gewest te verlaten. Dit wordt door 43% genoemd (voor blijvers geboren in Brussel is dit slechts 6,2%; vertrekkers geboren buiten Brussel noemen dit in 29,6% van de gevallen). Ook verloedering (27,8), bereikbaarheid van de auto (13,1%), verkeersonveiligheid (12,3%), teveel culturele diversiteit (12,8%), gebrek aan sociale controle (10%), onvoldoende kwalitatief onderwijs (6,8%) en onvoldoende kinderopvang (4,5%) worden allen significant vaker genoemd door vertrekkers. De derde

meestgenoemde reden betreffen de familiale motieven (50,9%), wat significant minder is dan bij blijvers. Het belangrijkste motief is gezinsuitbreiding (25,6%, significant meer dan bij blijvers), gevolgd door gaan samenwonen (20,1%, significant minder dan bij blijvers). Veel minder belangrijk zijn het ouderlijk huis verlaten (8,5%) en scheiden (1,8%). Beiden zijn door vertrekkers significant minder genoemd dan door blijvers geboren in Brussel. Werkgerelateerde motieven (21,9%), evenals studiegerelateerde motieven (6,3%), de afwezigheid van een sociaal netwerk (2,8%) en gezondheidsgerelateerde motieven (4,3%) zijn ook door vertrekkers geboren in Brussel veel minder genoemd dan de voorgaande motieven. Opvallend is wel nog dat vertrekkers geboren in Brussel in 8% van de gevallen zegt dat ze gedwongen waren met hun ouders mee te verhuizen en zodoende het gewest te verlaten. Dit is significant meer dan blijvers.

Familiale redenen, redenen gerelateerd aan het sociaal netwerk, gezondheid, werk en studie en gedwongen verhuizen

De verhuismotieven omtrent familiegerelateerde redenen, sociaal netwerk, gezondheid, werk, studie en de gedwongen verhuizen worden als zodanig opgenomen in de analyses. In totaal zijn dit zes afzonderlijke verhuismotieven. Zij worden opgenomen in het formaat 0 (niet genoemd) versus 1 (genoemd).

Verhuismotieven: woningkenmerken

De motieven omtrent woningkenmerken worden nader geëxploreerd, met de bedoeling om op basis van de samenhang tussen de 17 motieven tot een beperkter aantal deelmotieven te komen. We doen dit door middel van categorische principale componentenanalyse¹. Binnen de verhuismotieven gerelateerd aan woningkenmerken, kunnen zes verschillende componenten worden onderscheiden (zie tabel 2). De eerste component lijkt te duiden op een grotere woning met meer slaapkamers, een garage en een tuin. De tweede component lijkt te wijzen naar een betere kwaliteit van de woning, die energiezuinig is, modern en beschikt over een balkon of dakterras. De derde component wijst op het verwerven van een eigen woning, waarbij ruimte voorzien wordt om te kunnen werken in het verworven pand. De vierde component wijst op het verlagen van de kost gerelateerd aan wonen. De vijfde component betreft cohousing. Mensen die hier hoog op scoren willen liefst cohousen en wensen daarbij meer gemeenschappelijke ruimte. Indien men hoog scoort op de zesde en laatste component wenst men een compactere, maar duurdere woning die beschikt over een dakterras of balkon.

---

¹ Voor alle (categorische) principale componentenanalyses in dit rapport geldt dat deze uitgevoerd worden op de gehele populatie, dat wil zeggen, blijvers en vertrekkers, geboren in en buiten Brussel. Dit brengt als voordeel met zich mee dat de verschillende groepen zich met elkaar laten vergelijken. Het algemeen gemiddelde is hierbij telkens 0, de standaardafwijking 1. Voor de verschillende subpopulaties zal het gemiddelde hoger dan wel lager liggen dan het algemeen gemiddelde. Dit wordt telkens gerapporteerd in de tabellen omtrent de factorscores.

Tabel 2: Componentladingen van categorische principale componenten omtrent verhuismotieven gerelateerd aan de woningkenmerken

	Ruimere woning	Betere toestand	Woningbezit	Lagere woonlast	Cohousing	Compacte, duurdere woning
Grotere woning	.940	-.173	-.244	-.122	-.034	-.251
Woning met een tuin	.903	.140	-.282	.364	.020	.082
Woning met meer slaapkamers	.891	-.274	-.119	-.102	-.046	-.348
Woning met een garage	.888	-.398	-.219	-.009	.093	.374
Ander type woning (een appartement, vrijstaande woning...)	.872	.055	-.112	.308	-.102	.389
Modernere woning	.167	-.996	-.039	-.001	.086	.124
Woning in een betere toestand	.169	-.956	-.066	.107	-.009	-.188
Energiezuinigere woning	.123	-.915	-.028	.393	.076	.188
Woning met een balkon/dakterras	-.015	-.752	-.031	-.502	.045	.444
Woning met ruimte voor professionele doeleinden	.171	-.041	-.998	-.015	-.022	-.002
Eigen woning (kopen of bouwen)	.160	-.037	-.998	-.021	-.023	-.005
Woning met een lager kadastraal inkomen	.141	-.057	-.109	.946	-.075	.297
Lagere financiële woonlast	.185	-.288	.100	.917	.249	-.063
Meer gemeenschappelijke ruimte (indien cohousing)	.037	-.062	.044	-.024	.996	-.066
Alternatieve woonvorm (zoals cohousing)	-.102	-.001	.019	.098	.989	.008
Kleinere woning	-.148	-.141	.154	.331	-.108	.912
Duurdere woning (bijvoorbeeld als investering)	.342	-.045	-.277	-.585	.068	.691
Lambda (na rotatie)	4,372	3,711	2,339	2,869	2,095	2,170
Alpha	,673	,514	,400	,251	,181	,065

Tabel 3 toont aan dat er tussen de componenten slechts zwakke correlaties bestaan. Het lijkt er dus op dat de zes componenten wijzen op een verschillend perspectief over de ideale woning. De hoogste correlatie bestaat tussen component 1 (een ruimere woning) en component 3 (woningbezit). Deze correlatie is echter ook slechts zwak ($r=-.19$).

Tabel 3: Correlaties (Pearsons r) tussen componenten omtrent de verhuismotieven gerelateerd aan de voormalige woningkenmerken

	Ruimere woning	Betere toestand	Woningbezit	Lagere woonlast	Cohousing	Compacte, duurdere woning
Ruimere woning	1.000	-.108	-.192	.044	-.003	.031
Betere toestand	-.108	1.000	.020	-.009	-.056	-.066
Woningbezit	-.192	.020	1.000	.047	.018	-.028
Lagere woonlast	.044	-.009	.047	1.000	.012	.028
Cohousing	-.003	-.056	.018	.012	1.000	-.014
Kleinere, duurdere woning	.031	-.066	-.028	.028	-.014	1.000

In tabel 4 wordt nagegaan of er verschillen zijn tussen blijvers en nieuwkomers in het belang dat zij hechten aan de zes verschillende verhuismotieven². Over het algemeen geven vertrekkers (zowel geboren in Brussel als buiten Brussel) vaker aan dan blijvers dat zij verhuizen omdat zij een ruimere woning wensen tegen een lagere woonlast. Er werden geen verschillen gevonden tussen blijvers en vertrekkers in de mate waarin zij verhuizen omdat zij een woning in een betere toestand willen, vanwege cohousing of vanwege een compacte, maar duurdere woning. Specifiek wat betreft de deelpopulatie geboren buiten Brussel, valt op dat vertrekkers binnen deze populatie vaker aangeven

² De waarden van componenten die in dit rapport gepubliceerd worden volgen een normaalverdeling. Deze hebben een gemiddelde van 0 en een standaardafwijking van 1 over de gehele populatie, dus voor zij geboren in Brussel en buiten Brussel, vertrekkers en blijvers. Bij een normaalverdeling bevindt 68% van alle respondenten zich tussen de waarden -1 en +1 standaardafwijking van het gemiddelde. 95% van de respondenten bevindt zich tussen -2 en +2. Ruim 99% bevindt zich tussen de waarden -3 en +3.

dat zij een woning wensen te verwerven dan blijvers. Binnen de subpopulatie geboren in Brussel wordt dit verschil niet gevonden.

Tabel 4: Component scores omtrent woninggerelateerde verhuismotieven naar subpopulatie

	Geboren buiten Brussel				Geboren in Brussel			
	Blijver	Vertrekker	Sig.	Eta ²	Blijver	Vertrekker	Sig.	Eta ²
Ruimere woning	-,2498	,0650	***	,047	-,3212	,1299	***	,075
Betere toestand	-,0428	-,0627	n.s.	,000	,0748	-,0183	n.s.	,004
Woningbezit	-,0478	,1450	*	,010	-,0040	,0394	n.s.	,000
Lagere woonlast	-,2079	,1606	***	,070	-,2370	,1325	***	,060
Cohousing	-,0170	,0117	n.s.	,000	-,0301	,0407	n.s.	,002
Compacte, duurdere woning	-,0928	-,0891	n.s.	,000	-,0525	,0109	n.s.	,002

*p<=.05; ***p<=.001; n.s.= non significant

Verhuismotieven: Kenmerken voormalige woonomgeving

De 23 verhuismotieven gerelateerd aan de kenmerken omtrent de voormalige woonomgeving werden eveneens onderworpen aan een factoranalyse om samenhang tussen motieven na te gaan en het aantal motieven te reduceren. Deze verhuismotieven tonen zes componenten (zie tabel 5). De eerste component omvat motieven gerelateerd aan een negatieve evaluatie van het leefmilieu. Mensen die hoog scoren op deze component, geven aan dat zij verhuisden vanwege een ongezonde leefomgeving, geluidsoverlast, een gebrek aan groen, (verkeers)onveiligheid, verloedering, maar ook een onvoldoende bereikbaarheid met de auto en een gebrek aan parkeerplaatsen. De tweede component vat een negatieve evaluatie van beschikbare faciliteiten, zoals horeca, cultureel aanbod en recreatiemogelijkheden. De derde component omvat verhuismotieven gerelateerd aan een negatieve evaluatie van etnische diversiteit, gecombineerd met het idee dat er een gebrek is aan veiligheid, aan sociale controle en de daarmee gepaard gaande verloedering. Verhuismotieven omtrent faciliteiten voor kinderen worden gevat door component 4. Mensen die hoog scoren op deze component geven aan dat zij verhuizen door een gebrek aan kinderopvang, kwalitatief onderwijs, sportinfrastructuur en recreatiemogelijkheden voor kinderen. De vijfde component omvat verhuismotieven gerelateerd aan mobiliteit. Een hoge score duidt op verhuismotieven vanwege onvoldoende bereikbaarheid met de auto, openbaar vervoer, te voet of met de fiets en verkeersonveiligheid. De zesde en laatste component duidt op verhuismotieven vanwege te weinig culturele diversiteit en cultureel aanbod gecombineerd met een negatieve evaluatie van de sportinfrastructuur en recreatiemogelijkheden.

Tabel 5: Componentladingen van categorische principale componenten omtrent verhuismotieven gerelateerd aan de voormalige woonomgeving

	Leefmilieu	Faciliteiten	Etnische diversiteit, onveiligheid	Kindonvriendelijk	Bereikbaarheid	Onvoldoende culturele diversiteit
Ongezonde leefomgeving (luchtpollutie)	.997	.032	.238	.168	.077	.109
Geluidsoverlast	.993	.095	.268	.122	.131	.046
Onvoldoende groen	.945	-.118	-.066	.238	.167	.093
Onvoldoende verkeersveiligheid	.900	-.104	.322	.269	.446	.236
Onvoldoende parkeer Gelegenheid	.885	.121	.328	.349	.191	-.304
Afwezigheid van, gebrek aan een sociaal netwerk	.004	.953	.041	.269	-.033	.000
Onvoldoende horeca-aanbod	.050	.912	.039	-.219	.338	.085
Onvoldoende cultureel aanbod	-.036	.774	.238	-.025	.466	.564
Onvoldoende recreatiemogelijkheden	.083	.773	.119	.463	.084	.593
Teveel mensen die anders zijn dan ik	.173	.073	.996	.095	.098	-.045
Teveel culturele diversiteit	.131	-.019	.987	.080	.001	.013
Gebrek aan sociale controle	.442	.045	.912	.370	.148	.254
Onveiligheid	.701	.075	.838	.088	.020	.077
Onmogelijkheid om mijn eigen taal te spreken	-.118	.267	.797	.295	.182	-.398
Verloedering	.673	.195	.726	-.013	-.184	.271
Onvoldoende aanbod van kinderopvang	.222	-.031	.079	.990	.135	.025
Onvoldoende aanbod van kwalitatief onderwijs	.331	.066	.441	.916	.350	.003
Onvoldoende recreatiemogelijkheden voor de kinderen	.197	.404	.138	.891	.150	.381
Onvoldoende bereikbaarheid met de fiets en/of te voet	.184	.012	.055	-.005	.957	.260
Onvoldoende bereikbaarheid met het openbaar vervoer	.102	.408	.003	.388	.920	.086
Onvoldoende bereikbaarheid met de auto	.510	.082	.368	.582	.682	-.281
Onvoldoende culturele diversiteit	.101	.354	.058	-.031	.234	.956
Onvoldoende sportinfrastructuur	.087	-.007	.029	.421	.163	.905
Lambda (na rotatie)	6,197	3,576	5,444	4,158	3,198	3,186
Alpha	,770	,560	,426	,222	,100	,082

Ook tussen de verschillende verhuismotieven gerelateerd aan de voormalige woonomgeving blijken de correlaties eerder laag te zijn (zie tabel 6). De hoogste correlatie ($r=,222$) bestaat tussen component 1 (een negatieve evaluatie van het leefmilieu) en 3 (een negatieve evaluatie van culturele diversiteit en de onveiligheid die zij daaraan relateren).

Tabel 6: Correlaties (Pearsons r) tussen componenten omtrent de verhuismotieven gerelateerd aan de voormalige woonomgeving

	Leefmilieu	Faciliteiten	Etnische diversiteit, onveiligheid	Kindonvriendelijk	Bereikbaarheid	Onvoldoende culturele diversiteit
Leefmilieu	1.000	-.001	.222	.165	.123	.068
Faciliteiten	-.001	1.000	.097	.083	.130	.134
Etnische diversiteit, onveiligheid	.222	.097	1.000	.131	.070	.004
Kindonvriendelijk	.165	.083	.131	1.000	.150	.040
Bereikbaarheid	.123	.130	.070	.150	1.000	.070
Onvoldoende culturele diversiteit	.068	.134	.004	.040	.070	1.000

Vertrekkers en blijvers, zowel geboren in als buiten Brussel, blijken voornamelijk te verschillen in hun evaluatie van het Brussels Gewest als leefmilieu (zie tabel 7). Vertrekkers zijn hier veel negatiever over. Bij de geboren Brusselaars is het verschil tussen blijvers en vertrekkers groter dan bij de populatie geboren buiten Brussel. Hetzelfde geldt ook voor de evaluatie van de etnische diversiteit en onveiligheid waardoor vertrekkers vaak het Gewest verlaten. Opvallend is dat wat betreft diversiteit

als verhuismotief de populatie geboren in Brussel veel gepolariseerder is tussen blijver en vertrekkers, dan dat het geval is bij de subpopulatie geboren buiten Brussel. Een ander verschil, hoewel slechts klein, werd gevonden in de evaluatie van het Gewest als kindonvriendelijk. Ook dit motief wordt vaker aangehaald door vertrekkers in plaats van blijvers. Er worden geen verschillen gevonden tussen blijvers en vertrekkers wat betreft het belang van faciliteiten en onvoldoende culturele diversiteit bij verhuisbewegingen. Specifiek wat betreft de populatie geboren buiten Brussel is er nog een klein verschil wat betreft het belang van bereikbaarheid. Dit is belangrijker voor vertrekkers dan nieuwkomers.

Tabel 7: Componentcores omtrent verhuismotieven gerelateerd aan de voormalige woonomgeving naar subpopulatie

	Geboren buiten Brussel				Geboren in Brussel			
	Blijver	Vertrek-ker	Sig.	Eta ²	Blijver	Vertrek-ker	Sig.	Eta ²
Leefmilieu	-,3805	,0093	***	,110	-,3987	,2335	***	,164
Faciliteiten	,0790	-,0151	n.s.	,004	-,0203	-,0014	n.s.	,000
Etnische diversiteit, onveiligheid	-,0885	,0617	*	,012	-,2582	,1701	***	,079
Kindonvriendelijk	-,0582	,1343	**	,017	-,1136	,0086	*	,007
Bereikbaarheid	-,1012	,0692	*	,013	-,0820	-,0323	n.s.	,001
Onvoldoende culturele diversiteit	,0137	,0371	n.s.	,000	,0617	-,0100	n.s.	,002

**p<=.01; ***p<=.001; n.s.= non significant

Verhuismotieven: Kenmerken huidige woonomgeving

De belangrijkste verhuismotieven gerelateerd aan de huidige woonomgeving (zie tabel 8) zijn een voldoende groenaanbod, een gezonde leefomgeving en de afwezigheid van geluidsoverlast. Over het algemeen wordt het minst belang gehecht aan horeca, kinderopvang en het aanbod van sportinfrastructuur. Blijvers en vertrekkers verschillen op vrijwel elk woonomgevingkenmerk van mening over het belang. Zo zijn het groenaanbod, gezonde leefomgeving, geen geluidsoverlast, bereikbaarheid met de auto en voldoende parkeergelegenheid allen belangrijker voor vertrekkers dan voor blijvers. Blijvers daarentegen hechten meer belang aan bereikbaarheid met het openbaar vervoer en de fiets, de aanwezigheid van een sociaal netwerk, het cultureel aanbod en het horeca-aanbod dan vertrekkers. Enkel wat betreft het belang van kwalitatief onderwijs in de nieuwe woonomgeving verschillen zij niet significant. Op zich is dit evident. Vertrekkers benadrukken wat er volgens hen objectief ontbreekt in Brussel, terwijl blijvers focussen op wat er net meer aanwezig is. Deze analyses tonen wat dat betreft een verschil in smaken en appreciatie. Noemenswaardig is echter dat deze appreciaties leiden tot selectieve verhuisbewegingen, waardoor er een groep in het Brussels Gewest overblijft die een nieuw-urbaan waardenpatroon hanteren, gestoeld op cultuur- en horeca-aanbod, en bereikbaarheid zien in termen van de fiets en openbaar vervoer.

Tabel 8: Belangrijkste kenmerken van nieuwe woonomgeving bij verhuis van blijvers, nieuwkomers en vertrekkers

	Sig.	Geboren buiten Brussel								Sig.	Geboren in Brussel								Totaal			
		Blijver				Vertrekker					Blijver				Vertrekker				--	-	+	++
		--	-	+	++	--	-	+	++		--	-	+	++	--	-	+	++	--	-	+	++
Het groenaanbod	***	25,8	11,0	36,8	26,5	14,6	3,5	31,9	50,0	***	27,4	4,8	36,9	31,0	10,5	5,8	33,4	50,3	16,9	5,9	34,1	43,2
Gezonde leefomgeving	n.s.	24,5	4,5	32,3	38,7	17,0	4,9	34,0	44,1	***	32,3	1,8	36,5	29,3	16,0	5,0	30,2	48,8	20,4	4,4	32,7	42,5
Geen geluidsoverlast	n.s.	27,7	9,0	34,2	29,0	19,4	6,6	34,0	39,9	***	31,5	8,9	33,9	25,6	16,1	9,7	31,1	43,2	21,5	8,7	32,9	36,9
Veiligheid	n.s.	28,8	5,1	37,8	28,2	23,3	5,6	36,5	34,7	**	29,3	6,0	38,9	25,7	19,7	9,2	31,5	39,6	23,7	7,0	35,3	34,0
Bereikbaarheid met het openbaar vervoer	***	18,1	1,9	34,8	45,2	25,7	17,7	29,5	27,1	***	25,7	6,0	26,9	41,3	29,7	20,5	27,6	22,1	26,0	14,4	29,2	30,4
Bereikbaarheid met de auto	***	40,4	10,9	35,3	13,5	27,8	8,7	34,7	28,8	***	39,9	12,5	33,3	14,3	16,8	10,8	35,5	36,8	27,7	10,3	34,9	27,0
Voldoende parkeergelegenheid	***	47,4	10,3	26,9	15,4	29,9	6,6	35,4	28,1	***	39,5	14,4	32,9	13,2	20,8	14,2	35,6	29,3	30,8	11,4	33,7	24,0
Bereikbaarheid met de fiets en/of te voet	**	41,9	5,2	29,7	23,2	34,8	16,0	24,4	24,7	***	41,1	11,3	24,4	23,2	36,2	23,4	27,3	13,1	37,6	16,3	26,3	19,7
Aanbod van kwalitatief onderwijs	n.s.	54,8	11,6	18,1	15,5	47,7	11,5	20,2	20,6	n.s.	56,9	7,2	19,2	16,8	55,5	13,2	19,2	12,1	53,5	11,4	19,3	15,8
Verkeersveiligheid	***	51,9	12,2	19,9	16,0	34,7	13,2	35,4	16,7	*	44,0	13,1	31,5	11,3	32,6	21,1	32,9	13,4	38,2	15,9	31,4	14,4
De mogelijkheid om mijn eigen taal te spreken	n.s.	60,5	18,5	12,7	8,3	47,9	25,7	18,1	8,3	n.s.	46,1	15,0	23,4	15,6	43,9	22,6	17,6	15,8	48,0	21,6	18,0	12,4
Voldoende recreatiemogelijkheden voor mij	**	46,5	16,1	27,1	10,3	30,2	29,5	27,8	12,5	*	40,1	16,8	33,5	9,6	35,6	28,5	26,1	9,8	36,4	24,9	28,0	10,7
Aanwezigheid van mijn sociaal netwerk	**	54,2	14,8	16,1	14,8	46,9	29,2	15,6	8,3	***	41,9	14,4	29,3	14,4	48,9	29,7	15,3	6,1	47,9	24,7	17,9	9,5
Voldoende recreatiemogelijkheden voor kinderen	*	64,7	7,1	17,9	10,3	49,7	12,8	27,8	9,7	n.s.	62,5	10,1	19,6	7,7	56,4	14,7	19,9	8,9	56,9	12,1	21,9	9,1
Voldoende cultureel aanbod	**	45,8	14,8	31,0	8,4	36,3	29,1	29,1	5,5	***	43,1	16,8	29,3	10,8	40,8	32,6	19,2	7,4	40,7	26,2	25,6	7,6
Voldoende culturele diversiteit	n.s.	49,7	22,6	18,1	9,7	38,5	31,9	20,1	9,4	**	47,0	19,6	25,6	7,7	51,1	29,2	13,9	5,8	46,6	27,4	18,5	7,6
Voldoende aanbod van sportinfrastructuur	***	55,1	12,2	26,9	5,8	35,9	32,1	24,7	7,3	*	50,6	17,3	25,0	7,1	41,8	29,7	21,6	6,8	43,8	25,6	23,8	6,9
Aanbod van kinderopvang	*	71,2	9,6	10,9	8,3	57,3	18,1	17,0	7,6	n.s.	69,5	18,0	10,2	2,4	63,9	19,2	12,4	4,5	64,0	17,2	13,1	5,7
Voldoende horeca-aanbod	*	48,7	20,5	21,8	9,0	38,9	32,6	21,9	6,6	***	37,5	20,2	35,1	7,1	35,5	41,8	19,7	2,9	39,0	32,1	23,3	5,6

*p<=.05; **p<=.01; ***p<=.001; n.s.= non significant

Ook de 19 verhuismotieven gerelateerd aan kenmerken van de huidige woonomgeving werden gecontroleerd op samenhang door middel van principale componentenanalyse. Deze verhuismotieven vallen uiteen in vier deelmotieven (zie tabel 9).

Tabel 9: Componentladingen van principale componenten omtrent verhuismotieven gerelateerd aan de huidige woonomgeving

	Socioculturele faciliteiten	Leefmilieu	Kindvriendelijkheid	Bereikbaarheid
Voldoende cultureel aanbod	.856	.293	.326	.192
Voldoende horeca-aanbod	.804	.305	.195	-.009
Voldoende recreatiemogelijkheden voor mij	.793	.356	.287	.090
Voldoende aanbod van sportinfrastructuur	.750	.354	.473	.100
Voldoende culturele diversiteit	.658	.258	.276	.363
Aanwezigheid van mijn sociaal netwerk	.594	.241	.206	.130
De mogelijkheid om mijn eigen taal te spreken	.534	.396	.116	-.248
Gezonde leefomgeving	.295	.758	.251	.134
Geen geluidsoverlast	.315	.727	.205	.174
Het groenaanbod	.264	.727	.215	.036
Veiligheid	.330	.718	.341	-.078
Bereikbaarheid met de auto	.318	.700	.320	-.295
Verkeersveiligheid	.407	.632	.556	.039
Voldoende parkeergelegenheid	.417	.621	.277	-.455
Aanbod van kwalitatief onderwijs	.278	.336	.883	.100
Aanbod van kinderopvang	.191	.250	.854	.090
Voldoende recreatiemogelijkheden voor kinderen	.417	.277	.788	.017
Bereikbaarheid met het openbaar vervoer	.409	.335	.274	.648
Bereikbaarheid met de fiets en/of te voet	.539	.428	.306	.600
Lambda (na rotatie)	5,192	4,683	3,638	1,414
Alpha	,860	,832	,839	,711

De eerste component omvat het belang dat gehecht wordt aan het aanbod van socioculturele faciliteiten, zoals cultuur, horeca, recreatiemogelijkheden, sportinfrastructuur en hiermee gelinkt zijn de aanwezigheid van een sociaal netwerk, de mogelijkheid om de eigen taal te spreken en bereikbaarheid. De tweede component betreft het belang dat gehecht wordt aan een kwaliteitsvol leefmilieu, zoals groenaanbod, gezonde leefomgeving, geen geluidsoverlast, veiligheid en verkeersveiligheid. Dit wordt echter gecombineerd met bereikbaarheid van de auto en parkeergelegenheid. Het lijkt er dus op dat dit mensen zijn die geven om een gezonde leefomgeving, maar niet bereid zijn om zelf afstand te doen van de auto. De derde component combineert kenmerken gerelateerd aan kinderen, zoals het aanbod van kwalitatief onderwijs, kinderopvang en recreatiemogelijkheden voor kinderen en verkeersveiligheid. De vierde en laatste component vat het belang van bereikbaarheid met het openbaar vervoer, de fiets en/of te voet. Mensen die hoog scoren op deze component hechten veel waarde aan deze kenmerken bij het maken van hun keuze voor de nieuwe woonomgeving.

Tabel 10 laat zien dat de correlaties omtrent het belang van de huidige woonomgevingkenmerken matig zijn. De correlatie tussen component 1 en 2 wijst erop dat mensen die belang hechten aan leefmilieu ook heel dikwijls belang hechten aan socioculturele faciliteiten ($r=.42$). De correlatie tussen

component 1 en 3 ($r=.33$) laat zien dat mensen die belang hechten aan socioculturele activiteiten dit vaak combineren met het hechten van belang van faciliteiten voor kinderen. De correlatie tussen component 2 en 3 ($r=.33$), wijst erop dat mensen die belang hechten aan leefmilieu ook regelmatig belang hechten aan faciliteiten voor kinderen.

Tabel 10: Correlaties (Pearsons r) tussen componenten omtrent de verhuismotieven gerelateerd aan de huidige woonomgeving

	Socioculturele faciliteiten	Leefmilieu	Kindvriendelijkheid	Bereikbaarheid
Socioculturele faciliteiten	1.000	.417	.332	.104
Leefmilieu	.417	1.000	.333	-.010
Kindvriendelijkheid	.332	.333	1.000	.080
Bereikbaarheid	.104	-.010	.080	1.000

Vertrekkers en blijvers blijken voornamelijk van elkaar te verschillen in het belang dat zij hechten aan bereikbaarheid (zie tabel 11). Blijvers vinden bereikbaarheid veel belangrijker dan vertrekkers bij de keuze van een nieuwe woonomgeving. Daarnaast verschillen zij ook in de mate waaraan zij belang hechten aan de kwaliteit van het leefmilieu. Dit is voor vertrekkers belangrijker dan voor blijvers. Hier doet zich mogelijk een groen schisma voor: enerzijds zijn er vertrekkers die een arcadisch ideaal hanteren omtrent leven in de natuur en individueel groen, anderzijds blijvers die ecologisch wonen en gedeeld groen in de stad omarmen (zie ook eerdere verschillen in het belang van een tuin versus balkon en dakterras bij woonkenmerken en het belang van groen bij woonomgevingkenmerken). Socioculturele faciliteiten maken geen verschil tussen blijvers en vertrekkers binnen de populatie geboren buiten Brussel, maar wel bij die geboren in Brussel. Hier vinden blijvers dat belangrijker dan vertrekkers. Verschillen tussen blijvers en vertrekkers wat betreft kindvriendelijkheid worden dan weer enkel gevonden bij diegenen geboren buiten Brussel (vertrekkers achten dit belangrijker dan blijvers).

Tabel 11: Component scores omtrent verhuismotieven gerelateerd aan de huidige woonomgeving naar subpopulatie

	Geboren buiten Brussel				Geboren in Brussel			
	Blijver	Vertrekker	Sig.	Eta ²	Blijver	Vertrekker	Sig.	Eta ²
Socioculturele faciliteiten	-,1051	,0268	n.s.	,004	,1155	-,0753	*	,008
Leefmilieu	-,3314	,0651	***	,034	-,3697	,1986	***	,066
Kindvriendelijkheid	-,0383	,1986	*	,011	-,0868	-,0289	n.s.	,001
Bereikbaarheid	,4042	-,0182	***	,045	,1203	-,3286	***	,046

* $p < .05$; *** $p < .001$; n.s.= non significant

Controlevariabelen: Leeftijd

Naast de verhuismotieven, controleren we voor enkele andere covariaten, zoals leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, type huishouden en economisch kapitaal. Deze controlevariabelen worden hieronder gespecificeerd.

De leeftijd heeft betrekking op de leeftijd bij het invullen van de vragenlijst. Leeftijd wordt opgenomen in vier categorieën. Deze specificatie van leeftijd loopt parallel met die door BISA wordt voorgesteld

en is gebaseerd op de levensloop (BISA, 2018). We maken het verschil tussen 18- tot 29-jarigen, 30- tot 44-jarigen, 45- tot 64-jarigen en mensen ouder dan 65 (zie tabel 12). Andere groepen die door BISA worden voorgesteld, zitten niet in de gebruikte data (jonger dan 18 jaar of ouder dan 80 jaar).

Tabel 12: Verdeling van leeftijd (in kolompercentages) van de steekproefpopulatie naar subpopulatie (N=1.056)

	Geboren buiten Brussel		Geboren in Brussel		Totaal
	Blijver	Vertrekker	Blijver	Vertrekker	
18 tot 29 jaar	13,9	18,8	19,3	33,4	23,7
30 tot 44 jaar	33,7	49,8	25,6	37,9	38,7
45 tot 64 jaar	36,1	24,4	38,1	21,1	27,3
65+ jaar	16,1	6,9	17,0	7,5	10,2

Geboren buiten Brussel: $\chi^2=22,131$; $df=3$; $sig.<=,001$

Geboren in Brussel: $\chi^2=37,709$; $df=3$; $sig.<=,001$

Controlevariabelen: Geslacht

Wat betreft geslacht wordt het verschil gemaakt tussen drie categorieën: vrouw, man en onbekend/anders. Er zijn twee respondenten die zich niet kunnen identificeren binnen een binaire opvatting omtrent het geslacht. Deze groep is te beperkt om apart op te nemen in de analyses. Om deze mensen niet uit te sluiten van verdere analyse, worden zij opgenomen bij de groep waarvan het geslacht onbekend is (vanwege item missing).

Tabel 13: Verdeling van geslacht (in kolompercentages) van de steekproefpopulatie naar subpopulatie (N=1.056)

	Geboren buiten Brussel		Geboren in Brussel		Totaal
	Blijver	Vertrekker	Blijver	Vertrekker	
Vrouw	50,9	51,0	46,9	46,1	48,4
Man	41,9	40,5	47,5	48,1	44,8
Onbekend	7,2	8,6	5,6	5,8	6,8

Geboren buiten Brussel: $\chi^2=,306$; $df=2$; $sig.=n.s.$

Geboren in Brussel: $\chi^2=,030$; $df=2$; $sig.=n.s.$

Controlevariabelen: Opleidingsniveau

Voor opleidingsniveau vallen we terug op een ISCED-classificatie. We maken het verschil tussen ISCED 0-2 (maximaal lager secundair onderwijs), ISCED 3-4 (hoger secundair) en ISCED 5 tot 8 (bachelor of hoger)(zie tabel 14).

Tabel 14: Verdeling van opleidingsniveau (in kolompercentages) van de steekproefpopulatie naar subpopulatie (N=1.056)

	Geboren buiten Brussel		Geboren in Brussel		Totaal
	Blijver	Vertrekker	Blijver	Vertrekker	
Laag (ISCED 0-2)	19,9	17,8	14,1	11,5	14,6
Gemiddeld (ISCED 3-4)	31,9	34,9	52,0	49,1	42,7
Hoog (ISCED 5+)	48,2	45,4	31,6	37,8	40,6
Onbekend	3,0	2,0	2,3	1,5	2,0

Geboren buiten Brussel: $\chi^2=1,000$; $df=3$; $sig.=n.s.$

Geboren in Brussel: $\chi^2=2,588$; $df=3$; $sig.=n.s.$

Controlevariabelen: Huishoudtype

Het huishoudtype wordt geoperationaliseerd volgens de LIPRO-indeling (Van Imhoff & Keilman, 1991; zie ook Lodewijckx & Deboosere, 2008).

Tabel 15: Verdeling van huishoudtype (in kolompercentages) van de steekproefpopulatie naar subpopulatie (N=1.056)

	Geboren buiten Brussel		Geboren in Brussel		Totaal
	Blijver	Vertrekker	Blijver	Vertrekker	
Alleenwonenden (eenpersoonshuishoudens)	23,5	11,8	19,1	12,3	15,1
Samenwonend met partner zonder kind(eren) (en eventueel inwonende andere personen)	19,9	37,5	32,6	31,8	31,7
Samenwonend met partner en kind(eren) (en eventueel inwonende andere personen)	31,3	34,5	22,5	34,1	31,8
Alleenstaande ouders (en eventueel inwonende andere personen)	9,0	3,0	9,0	3,8	5,2
Inwonend bij ouders (geen partner en kinderen)	11,4	10,2	14,0	16,3	13,4
Andere types	2,4	1,6	1,7	1,8	1,8
Onbekend	2,4	1,3	1,1	0,0	1,1

Geboren buiten Brussel: $\chi^2=29,127$; $df=6$; $sig.<=,001$

Geboren in Brussel: $\chi^2=20,594$; $df=6$; $sig.<=,01$

Controlevariabelen: Klassepositie

Klassepositie wordt gemeten op basis van het economisch kapitaal. Het economisch kapitaal wordt bepaald aan de hand van drie variabelen, die peilen naar het gezinsinkomen, het bedrag dat maandelijks gespaard kan worden en een inschatting hoe gemakkelijk het is om rond te komen met het inkomen. Deze werden tesamen opgenomen in een categorische principale componentanalyse waaruit één component komt (zie tabel 19). Het verband tussen gezinsinkomen en blijver/vertrekker is niet lineair (zie tabel 20). Mensen zonder inkomen zijn licht oververtegenwoordigd bij de vertrekkers. Bij de inkomensgroepen tussen minder dan €600 en €1999 zijn blijvers dan weer oververtegenwoordigd. Vertrekkers zijn dan weer oververtegenwoordigd in de groep van €3000 tot €5499. Wat betreft de inkomens vanaf €5500 zien we een oververtegenwoordiging van de blijvers, hoewel de verschillen zeer klein zijn en het slechts beperkte aantallen betreft.

Tabel 16: Verdeling van het maandelijks gezinsinkomen (in kolompercentages) van de steekproefpopulatie naar subpopulatie (N=1.056)

	Geboren buiten Brussel		Geboren in Brussel		Totaal
	Blijver	Vertrekker	Blijver	Vertrekker	
Geen	1,2	4,3	5,1	7,8	5,3
Minder dan €600	3,6	,10	1,7	1,0	1,5
Tussen €600 en €999	3,6	1,0	3,4	1,0	1,8
Tussen €1000 en €1499	14,5	8,9	9,6	9,6	10,1
Tussen €1500 en €1999	15,7	11,9	16,9	11,8	13,4
Tussen €2000 en €2499	9,0	11,6	10,7	9,8	10,3
Tussen €2500 en €2999	8,4	7,9	7,9	6,5	7,6
Tussen €3000 en €3499	5,4	12,2	9,0	12,1	10,6
Tussen €3500 en €3999	4,8	7,6	6,8	10,1	7,9
Tussen €4000 en €4499	4,2	6,3	5,6	7,3	6,3
Tussen €4500 en €4999	1,8	4,3	2,8	3,5	3,3
Tussen €5000 en €5499	3,0	2,3	1,1	5,5	3,3
Tussen €5500 en €5999	2,4	1,3	1,1	1,3	1,3
Tussen €6000 en €6499	3,0	3,0	1,1	0,8	1,8
Tussen €6500 en €6999	1,8	0,7	0,6	0,3	0,8
Meer dan €7000	6,6	3,0	1,7	0,5	2,4
Onbekend	10,8	12,9	14,7	11,1	12,1

Geboren buiten Brussel: $\chi^2=30,800$; $df=16$; $sig.<=,05$

Geboren in Brussel: $\chi^2=21,296$; $df=16$; $sig.=n.s.$

Ook wat betreft het gemiddeld spaarbedrag per maand zien we geen lineair verband (zie tabel 17).

Tabel 17: Verdeling van het gemiddeld spaarbedrag per maand (in kolompercentages) van de steekproefpopulatie naar subpopulatie (N=1.056)

	Geboren buiten Brussel		Geboren in Brussel		Totaal
	Blijver	Vertrekker	Blijver	Vertrekker	
Niets	28,7	20,5	33,0	28,3	26,9
Minder dan €100	16,2	16,2	11,4	13,3	14,3
Tussen €100 en €199	7,8	12,2	13,1	12,0	11,5
Tussen €200 en €299	4,8	8,3	6,8	8,5	7,5
Tussen €300 en €399	4,2	4,3	4,5	3,8	4,1
Tussen €400 en €499	3,0	4,6	2,3	6,3	4,7
Tussen €500 en €799	10,2	7,9	6,8	8,5	8,3
Tussen €800 en €1599	6,6	8,9	7,4	6,8	7,6
Tussen €1600 en €2999	6,6	2,6	2,3	0,3	2,3
Meer dan €3000	1,2	1,0	1,1	0,5	0,9
Onbekend	10,8	13,5	11,4	11,8	12,1

Geboren buiten Brussel: $\chi^2=13,871$; $df=10$; $sig.=n.s.$

Geboren in Brussel: $\chi^2=12,814$; $df=10$; $sig.=n.s.$

Indien gevraagd om zelf een inschatting te maken naar hoe gemakkelijk men kan rondkomen met het inkomen wordt er geen significant verschil waargenomen tussen blijvers en vertrekkers (zie tabel 18).

Tabel 18: Verdeling van de subjectieve beoordeling van het gemak van rondkomen (in kolompercentages) van de steekproefpopulatie naar subpopulatie (N=1.056)

	Geboren buiten Brussel		Geboren in Brussel		Totaal
	Blijver	Vertrekker	Blijver	Vertrekker	
Zeer gemakkelijk	14,4	6,9	6,3	7,3	8,1
Gemakkelijk	18,0	24,4	29,5	24,6	24,4
Tussen beide	28,7	32,7	35,2	35,9	33,7
Moeilijk	23,4	20,1	10,2	18,6	18,5
Zeer moeilijk	7,2	4,0	9,7	6,3	6,3
Onbekend	8,4	11,9	9,1	7,3	9,1

Geboren buiten Brussel: $\chi^2=12,743$; $df=5$; $sig.<=.05$.

Geboren in Brussel: $\chi^2=9,075$; $df=5$; $sig.=n.s.$

Om na te gaan wat het economisch kapitaal is van zowel blijvers als vertrekkers, wordt een categorische principale componentenanalyse toegepast op de drie variabelen omtrent gezinsinkomen, mate van sparen en de subjectieve inschatting hoe gemakkelijk men rondkomt³. Hieruit komt één duidelijke component (zie tabel 19) naar voren die het economisch kapitaal meet. Hoe hoger de score, hoe groter de mate van het economisch kapitaal dat een respondent ter beschikking heeft.

Tabel 19: Componentladingen van categorische principale componenten omtrent economisch kapitaal (N=1.056)

	Economisch kapitaal
Hoeveel spaart of belegt u gemiddeld per maand?	.849
Indien u onderstaande indeling bekijkt, in welke categorie valt dan het netto inkomen per maand van uw huishouden?	.845
In welke mate vindt u dat u een comfortabel leven kan leiden met uw huidig gezinsinkomen?	-.820
Lambda	2,106
Alpha	,788

Vervolgens wordt de component in drie groepen opgedeeld om te komen tot een variabele die klassepositie meet. Klassepositie op basis van inkomen wordt in dit rapport geoperationaliseerd volgens de definitie van Atkinson en Bardolini (2011), waarin de 60% middelste verdieners gelden als middenklasse, waarbij de bovenste 20% als rijk en de onderste 20% als arm worden beschouwd. Deze benadering kreeg recentelijk veel kritiek, onder andere omdat het een vrij statische benadering is die geen rekening houdt met wat het nu betekent om in een dergelijke groep te zitten (zie bijvoorbeeld Vaughan-Whitehead, 2016). Dikwijls wordt er daarom gebruik gemaakt van een andere definitie van middenklasse, namelijk op basis van een percentage van de mediaan (zie bijvoorbeeld Gornick & Jäntti, 2013). Op basis van de aanwezige variabelen in de survey, en de relatieve schaal die er uit voortkomt, is dit echter onmogelijk. Bij gebrek aan een beter alternatief, blijven we bij de voorgestelde operationalisering van Atkinson en Bardolini (2011), waarbij de laagste 20% op de schaal van

³ De beschrijvende tabellen wijzen op een betrekkelijk groot aantal missings op de vragen omtrent inkomen. Deze missings komen tot stand doordat sommigen vragen omtrent inkomen als persoonlijk ervaren, en er daarom voor kiezen om een dergelijke vraag niet te beantwoorden. Dergelijke item missing wordt hier opgevangen door missings in een extra categorie op te nemen. Deze categorie wordt op basis van correlaties ingedeeld tussen twee bestaande categorieën. De missings op de gezinsinkomenvraag worden daarbij vrijwel gelijkaardig ingedeeld als de groep met een inkomen tussen de €4.000 en €4.499 inkomen. De missings op de spaarvraag werden ingedeeld op het niveau van die die €400-499 sparen. De missings op de subjectieve inkomenvraag blijken ingeschat te worden op hetzelfde niveau als zowel "tussen beiden" en "moeilijk".

economisch kapitaal als onderklasse wordt geïdentificeerd, de daaropvolgende 60% als middenklasse en de hoogste 20% als hogere klasse.

Tabel 20 laat zien dat de hogere klasse geboren buiten Brussel vaker kiest voor een verlengd verblijf in het Brussels Gewest. Middenklassers zijn juist iets vaker geneigd om het Gewest te verlaten. Binnen de populatie geboren in het Brussels Gewest zien we geen significant verschil tussen klassepositie en het al dan niet vertrekken uit het Brussels Gewest.

Tabel 20: Verdeling van de klassepositie (in kolompercentages) van de steekproefpopulatie naar subpopulatie (N=1.056)

	Geboren buiten Brussel		Geboren in Brussel		Totaal
	Blijver	Vertrekker	Blijver	Vertrekker	
Lagere klasse	24,1	18,3	20,9	17,9	19,6
Middenklasse	47,2	60,4	63,9	66,3	60,4
Hogere klasse	28,7	21,3	15,2	15,9	20,0

Geboren buiten Brussel: $\chi^2=8,921$; $df=2$; $sig.<=,05$

Geboren in Brussel: $\chi^2=,648$; $df=2$; $sig.=n.s.$

6. Resultaten

In dit deel wordt multivariaat nagegaan om welke redenen mensen het Brussels Gewest al dan niet verlaten (zie tabel 21 en 22). Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een logistische regressieanalyse. De waarde 0 wordt toegekend aan blijvers; vertrekkers krijgen de waarde 1. Een parameter geeft aldus de odds ratio weer om het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te verlaten om in Wallonië of Vlaanderen te gaan wonen. De eerder gespecificeerde variabelen omtrent verhuismotieven gerelateerd aan de woning-, voormalige woonomgeving- en huidige woonomgevingkenmerken, evenals economisch kapitaal betreffen factoren. Deze hebben als gemiddelde 0 en standaardafwijking 1. Een voorbeeld: De parameter omtrent het leefmilieu in de voormalige woonomgeving voor de subpopulatie geboren buiten Brussel ($OR=2,947$, zie tabel 20, model 3) geeft aldus de odds ratio weer van iemand die 1 standaardafwijking meer waarde hecht aan het leefmilieu dan het *algemeen* gemiddelde (het gemiddelde van zowel zij die geboren zijn in als buiten Brussel) om het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te verlaten. Van iemand die 1 standaardafwijking meer waarde hecht aan het leefmilieu dan het algemeen gemiddelde, is het dus 2,947 keer waarschijnlijker om het Brussels Gewest te verlaten in vergelijking met iemand die een gemiddelde waarde hecht aan het leefmilieu. Een odds ratio boven 1 wijst op een hogere waarschijnlijkheid, terwijl een odds ratio onder 1 wijst op een lagere waarschijnlijkheid.

Multivariate analyse voor de subpopulatie geboren buiten Brussel

De resultaten van de multivariate logistische regressieanalyse voor de subpopulatie geboren buiten Brussel worden weergegeven in tabel 21.

Tabel 21: Logistische regressie naar het al dan niet verlaten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest door de subpopulatie die geboren is buiten Brussel

	Model 1				Model 2				Model 3			
	OR	Sig.	[CI 95%]		OR	Sig.	[CI 95%]		OR	Sig.	[CI 95%]	
Constante	2,763	**			3,386	***			5,985	***		
Geslacht (ref.: vrouw)		n.s.				n.s.				n.s.		
Man	1,077	n.s.	0,729	1,593	1,121	n.s.	0,754	1,668	1,269	n.s.	0,782	2,059
Onbekend	1,108	n.s.	0,377	3,252	0,926	n.s.	0,311	2,763	1,434	n.s.	0,399	5,153
Leeftijd (ref.: 30 tot 44 jaar)		***				***				***		
18 tot 29 jaar	0,784	n.s.	0,313	1,965	0,765	n.s.	0,301	1,947	1,299	n.s.	0,410	4,110
45 tot 64 jaar	0,518	**	0,338	0,793	0,479	***	0,310	0,741	0,371	***	0,210	0,655
65+ jaar	0,304	***	0,157	0,589	0,283	***	0,144	0,554	0,186	***	0,081	0,428
Opleidingsniveau (ref.: ISCED 3-4)		n.s.				n.s.				n.s.		
ISCED 1-2	1,303	n.s.	0,543	3,126	1,288	n.s.	0,529	3,133	2,195	n.s.	0,761	6,327
ISCED 5-8	0,875	n.s.	0,490	1,563	0,994	n.s.	0,548	1,804	1,781	n.s.	0,851	3,728
Gezinstypologie (ref.: samenwonend met partner en kind(eren))		***				***				*		
Alleenwonend	0,712	n.s.	0,411	1,234	0,658	n.s.	0,374	1,158	0,750	n.s.	0,354	1,590
Samenwonend met partner	1,949	**	1,190	3,191	2,025	**	1,228	3,340	1,538	n.s.	0,803	2,946
Alleenstaande ouder	0,539	n.s.	0,251	1,161	0,503	n.s.	0,228	1,109	0,404	n.s.	0,153	1,070
Inwonend bij ouder(s)	0,452	n.s.	0,155	1,320	0,420	n.s.	0,142	1,242	0,373	n.s.	0,095	1,467
Andere	0,297	n.s.	0,066	1,329	0,242	n.s.	0,053	1,093	0,257	n.s.	0,040	1,670
Klassepositie (ref.: middenklasse)						*				n.s.		
Lagere klasse					0,811	n.s.	0,486	1,351	0,539	n.s.	0,288	1,010
Hogere klasse					0,443	***	0,276	0,713	0,609	n.s.	0,338	1,099
Familiegerelateerd (0-1)									0,406	***	0,246	0,669
Sociaal netwerk (0-1)									2,882	n.s.	0,258	32,204
Gezondheid (0-1)									2,587	n.s.	0,673	9,951
Gedwongen (0-1)									0,287	n.s.	0,056	1,474
Werk (0-1)									0,850	n.s.	0,483	1,495
Studie (0-1)									0,152	**	0,038	0,597
Woning: Ruimere woning									1,175	n.s.	0,773	1,787
Woning: Betere toestand									1,203	n.s.	0,877	1,651
Woning: Eigen woning									1,364	*	1,072	1,734
Woning: Lagere woonkost									3,026	***	1,882	4,863
Woning: Cohousing									0,992	n.s.	0,717	1,374
Woning: Compacte, duurdere woning									0,977	n.s.	0,679	1,405
Voormalige woonomgeving: Leefmilieu									2,947	***	1,876	4,630
Voormalige woonomgeving: Onvoldoende faciliteiten									0,803	n.s.	0,444	1,454
Voormalige woonomgeving: Diversiteit									1,531	n.s.	0,957	2,448
Voormalige woonomgeving: Kindonvriendelijk									1,164	n.s.	0,767	1,766
Voormalige woonomgeving: Gebrekkige mobiliteit									1,035	n.s.	0,670	1,599
Voormalige woonomgeving: Gebrekkige diversiteit									1,096	n.s.	0,713	1,686
Huidige woonomgeving: Faciliteiten									0,870	n.s.	0,666	1,136
Huidige woonomgeving: Leefmilieu									1,140	n.s.	0,850	1,528
Huidige woonomgeving: Kindvriendelijkheid									0,845	n.s.	0,626	1,142
Huidige woonomgeving: Bereikbaarheid									0,651	**	0,498	0,850
-2LLR			632,499				621,109				466,962	
Df.			12				14				36	
Sig.			***				**				***	
Nagelkerke R ²			,110				,137				,455	

*p<=.05; **p<=.01; ***p<=.001; n.s.= non significant

Model 1 beschrijft de effecten van de sociodemografische kenmerken op het al dan niet verlaten van het Brussels Gewest. Dit model is enkel een basismodel om, zoals eerder aangegeven, te controleren

voor de verschillende groepssamenstellingen van enerzijds blijvers en anderzijds nieuwkomers. De groepssamenstelling verklaart 11% van de verklaarde variantie in het al dan niet verlaten van Brussel. We bespreken dit model slechts kort, omdat er, zoals eerder beargumenteerd, betere evaluaties bestaan om stadsverlaten naar profielen na te gaan. Jongere leeftijdsgroepen tot 44 jaar verlaten het Brussels Gewest vaker, terwijl 45-plussers juist vaker in het Gewest blijven. Ook blijken er verschillen te bestaan naar gezinstypologie. Samenwonenden zonder kinderen verlaten het Gewest vaker dan samenwonenden met kinderen (OR=1,949). Naar geslacht en opleidingsniveau werden geen significante verschillen gevonden.

In het tweede model wordt vervolgens het economisch kapitaal toegevoegd. Dit levert een bijkomende verklaarde variantie van een matige 2,7% op, waardoor het model inclusief economisch kapitaal tot 13,7% van de variantie in het al dan niet verlaten van het Brussels Gewest verklaart voor de subpopulatie geboren buiten Brussel. Opvallend is echter dat hoe hoger het economisch kapitaal is, hoe kleiner de kans dat men het Brussels Gewest verlaat. De economisch meest succesvolle nieuwkomers lijken aldus eerder te kiezen voor een verlengd verblijf in het Brussels Gewest. Mensen uit lagere klassen verschillen niet van middenklassers om al dan niet het Brussels Gewest te verlaten. Mensen uit de hogere klassen hebben een kleinere kans om het Brussels Gewest te verlaten (OR=0,443). De andere effecten verschillen na opname van economisch kapitaal niet noemenswaardig van de effecten in model 1.

In het derde en laatste model worden vervolgens de verhuismotieven toegevoegd. Opvallend is dat dit model een veel grotere verklaaringskracht biedt dan de voorgaande modellen. De Nagelkerke R^2 stijgt tot 45,5%. De verhuismotieven verklaren aldus een additionele 31,8% van de totale variantie in de keuze tussen Brussel versus niet Brussel bij een verhuis. Het sterkste effect op deze keuze zijn studiegerelateerde motieven. Indien men daarom verhuist, is de kans groot dat men binnen het Brussels Gewest verhuist (OR=0,152). Tevens hebben woongerelateerde motieven een groot effect op de woonomgevingskeuze van de populatie geboren buiten Brussel. Vooral de wens om een lagere woonkost te hebben (OR=3,026) drijft mensen weg uit Brussel. Ook de wens om een eigen woning te verwerven (OR=1,364) leidt er vaker toe om het Brussels Gewest te verlaten. Indien men het beeld heeft dat het leefmilieu in het Brussels Gewest slecht is, is dit eveneens een indicator dat men verhuist naar Wallonië of Vlaanderen (OR=2,947). Hecht men bij de keuze van een nieuwe woonomgeving belang aan de bereikbaarheid, dan leidt dit vaker tot een keuze om in Brussel te blijven (OR=0,651). Een laatste effect op de keuze voor of tegen Brussel werd gevonden betreft de familiegerelateerde motieven. Verhuist men vanwege familie, dan is dit een indicator dat men kiest voor een verlengd verblijf in Brussel (OR=0,406).

Multivariate analyse voor de subpopulatie geboren in Brussel

Tabel 22 toont de multivariate logistische regressieanalyse voor de subpopulatie geboren in Brussel. De proportie verklaarde variantie (4,6%) ligt lager dan bij de groep geboren buiten Brussel. Dit wijst erop dat de beschikbare demografische indicatoren minder effect hebben op de keuze voor of tegen Brussel van mensen geboren in Brussel, dan van mensen geboren buiten Brussel. Uit model 1 blijkt dat er wat verschillen zijn in vergelijking met de subpopulatie buiten Brussel. Waar voor de subpopulatie buiten Brussel nog bleek dat jongeren vaker vertrekken uit het Gewest dan ouderen, zien we dit verschil in het eerste model niet terug voor de jongeren geboren in Brussel. Wat betreft gezinssamenstelling zijn er ook wat verschillen. Alleenstaanden (OR=0,454) en zij die inwonend zijn bij hun ouders (0,329), verlaten minder vaak het Gewest dan samenwonenden met partner en kinderen. Waar samenwonenden geboren buiten Brussel zonder kinderen nog vaker kiezen voor een woning buiten het Gewest dan de groep met kinderen, wordt dit verschil niet meer waargenomen bij de populatie geboren in Brussel. Deze bevinding wijst erop dat van zodra niet-Brusselaars samenwonen maar (nog) geen kinderen hebben, zij kiezen voor een vertrek uit Brussel. Voor zij die geboren zijn in Brussel geldt dit expliciet niet. Ook voor de populatie geboren in Brussel worden geen verschillen gevonden naar geslacht en opleidingsniveau.

Het tweede model, waarin de klassepositie wordt toegevoegd, blijkt geen verbeterde model fit te hebben ten opzichte van het eerste model. In tegenstelling tot het model voor diegenen die geboren zijn buiten Brussel, is er geen verband tussen klassenpositie en woonkeuze bij de mensen geboren in Brussel.

Tabel 22: Logistische regressie naar het al dan niet verlaten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest door de subpopulatie die geboren is in Brussel

	Model 1				Model 2				Model 3			
	OR	Sig.	[CI 95%]		OR	Sig.	[CI 95%]		OR	Sig.	[CI 95%]	
			Lower	Upper			Lower	Upper			Lower	Upper
Constante	3,215	***			3,349	***			15,918	***		
Geslacht (ref.: vrouw)		n.s.				n.s.						
Man	0,744	n.s.	0,493	1,123	0,750	n.s.	0,494	1,138	0,624	n.s.	0,331	1,179
Onbekend	1,111	n.s.	0,341	3,623	1,057	n.s.	0,321	3,487	1,579	n.s.	0,254	9,828
Leeftijd (ref.: 30 tot 44 jaar)		n.s.				n.s.				*		
18 tot 29 jaar	1,501	n.s.	0,730	3,086	1,502	n.s.	0,730	3,090	3,569	*	1,149	11,087
45 tot 64 jaar	0,879	n.s.	0,541	1,428	0,881	n.s.	0,542	1,431	0,602	n.s.	0,274	1,327
65+ jaar	0,953	n.s.	0,464	1,955	0,945	n.s.	0,460	1,942	0,899	n.s.	0,287	2,811
Opleidingsniveau (ref.: ISCED 3-4)		n.s.				n.s.				n.s.		
ISCED 1-2	1,160	n.s.	0,504	2,674	1,160	n.s.	0,501	2,683	0,641	n.s.	0,170	2,416
ISCED 5-8	1,173	n.s.	0,728	1,890	1,191	n.s.	0,731	1,941	1,293	n.s.	0,633	2,638
Gezinstypologie (ref.: samenwonend met partner en kind(eren))		n.s.				n.s.				*		
Alleenwonend	0,454	*	0,238	0,865	0,450	*	0,235	0,865	0,402	n.s.	0,141	1,151
Samenwonend met partner	0,806	n.s.	0,477	1,361	0,804	n.s.	0,476	1,358	0,485	n.s.	0,205	1,148
Alleenstaande ouder	0,495	n.s.	0,221	1,107	0,497	n.s.	0,219	1,129	0,518	n.s.	0,145	1,853
Inwonend bij ouder(s)	0,329	*	0,128	0,842	0,327	*	0,127	0,843	0,094	**	0,022	0,405
Andere	0,587	n.s.	0,137	2,510	0,573	n.s.	0,133	2,470	1,755	n.s.	0,219	14,064
Klassepositie (ref.: middenklasse)						n.s.				n.s.		
Lagere klasse					0,908	n.s.	0,536	1,540	0,966	n.s.	0,437	2,135
Hogere klasse					0,832	n.s.	0,471	1,471	2,638	*	1,063	6,545
Familiegerelateerd (0-1)									0,271	***	0,137	0,533
Sociaal netwerk (0-1)									0,547	n.s.	0,014	20,761
Gezondheid (0-1)									1,243	n.s.	0,262	5,903
Gedwongen (0-1)									2,100	n.s.	0,401	11,003
Werk (0-1)									1,343	n.s.	0,594	3,035
Studie (0-1)									0,443	n.s.	0,103	1,908
Woning: Ruimere woning									2,707	***	1,605	4,567
Woning: Betere toestand									1,495	n.s.	0,917	2,436
Woning: Eigen woning									1,271	n.s.	0,912	1,771
Woning: Lagere woonkost									5,337	***	2,655	10,732
Woning: Cohousing									1,387	*	0,961	2,002
Woning: Compacte, duurdere woning									1,242	n.s.	0,796	1,938
Voormalige woonomgeving: Leefmilieu									4,502	***	2,432	8,335
Voormalige woonomgeving: Onvoldoende faciliteiten									0,576	n.s.	0,244	1,357
Voormalige woonomgeving: Diversiteit									6,038	***	2,335	15,613
Voormalige woonomgeving: Kindvriendelijk									1,777	n.s.	0,841	3,754
Voormalige woonomgeving: Gebrekkige mobiliteit									1,200	n.s.	0,708	2,033
Voormalige woonomgeving: Gebrekkige diversiteit									0,664	n.s.	0,416	1,059
Huidige woonomgeving: Faciliteiten									0,689	*	0,480	0,990
Huidige woonomgeving: Leefmilieu									1,661	*	1,111	2,483
Huidige woonomgeving: Kindvriendelijkheid									0,488	***	0,316	0,753
Huidige woonomgeving: Bereikbaarheid									0,602	**	0,434	0,836
-2LLR				570,276				569,809				303,403
Df.				12				14				36
Sig.				n.s.				n.s.				***
Nagelkerke R ²				,046				,047				,632

*p<=.05; **p<=.01; ***p<=.001; n.s.= non significant

Het derde en laatste model daarentegen, kent wel een verbeterde fit. Het toevoegen van de verhuismotieven leidt tot een toegenomen proportie verklaarde variantie van 4,6% naar 63,2%. Dit is

een verbetering van 58,6 procentpunten. Een groot deel van de variantie in de keuze van de woonplaats kan aldus verklaard worden door de redenen die mensen aanhalen voor hun verhuisbeweging. Hierbij is het tevens opmerkelijk dat de variantie van zij die geboren zijn in Brussel gevoelig hoger ligt dan de variantie van zij die geboren zijn buiten Brussel. Het sterkste motief bij geboren Brusselaars is de evaluatie van diversiteit (OR=6,038). Hoe negatiever men denkt over diversiteit in Brussel, hoe groter de kans dat men kiest voor een woning buiten het Gewest. Wat betreft verhuismotieven gerelateerd aan de voormalige woonomgeving wordt ook duidelijk dat een negatieve evaluatie van het Brussels leefmilieu leidt tot een verhuis buiten Brussel (OR=4,502). Ook bij geboren Brusselaars spelen woninggerelateerde kenmerken een rol. De wens om een lagere woonlast te hebben leidt tot een beslissing om te verhuizen naar elders (OR=5,337), evenals een ruimere woning (OR=2,707). Het verwerven van een eigen woning heeft, in tegenstelling tot bij de groep geboren buiten Brussel, geen effect op de keuze van de woonplaats. Waar eerder bij de mensen die geboren werden buiten Brussel bleek dat de keuze voor of tegen het Brussels Gewest vrijwel niet beïnvloed werd door wensen met betrekking tot de huidige woonomgeving (buiten bereikbaarheid), blijkt dat voor geboren Brusselaars anders te liggen. Indien men belang hecht aan het leefmilieu in de nieuwe woonomgeving, kiest men eerder voor Wallonië of Vlaanderen (OR=1,661). Echter, als men belang hecht aan socioculturele faciliteiten (OR=0,689), kindvreindelijkheid (OR=0,488) of bereikbaarheid (OR=0,602), dan is de kans groter dat men opteert voor een woning in Brussel. Net zoals bij mensen geboren buiten Brussel, blijkt ook bij Brusselaars een verhuis vanwege familiale redenen een verhuis te zijn binnen Brussel (OR=0,271). Nog opvallend is dat na controle voor verhuismotieven blijkt dat hogere klassen onder de geboren Brusselaars (nipt) significant vaker verhuizen naar elders (OR=2,638), waar dit eerder insignificant was.

7. Discussie

Een verhuisbeweging is per definitie een complex samenspel van verhuismotieven. In dit rapport werd nagegaan welke verhuismotieven al dan niet leiden tot de keuze om het Brussels Gewest te verlaten. Zowel blijvers als vertrekkers werden bevraagd om welke redenen zij al dan niet het Brussels Gewest verlieten. Dit werd gedaan omdat demografische transities weliswaar een indicatie geven waarom mensen mogelijk verhuizen, maar geen sluitend antwoord op de waaromvraag bieden.

De verhuismotieven die opgegeven werden door respondenten blijken inderdaad in staat om inzicht te geven in de motivaties om het Brussels Gewest effectief verlaten. Uit de resultaten blijkt dat de keuze voor of tegen Brussel voornamelijk beïnvloed wordt door eigenschappen gerelateerd aan de woning en woonomgeving. Dit is in lijn met de literatuur (De Corte *et al.*, 2003; De Bruyne & Iserbyt, 2011; Verdonck, *et al.* 2012). Er werd geen verband gevonden tussen het stadsverlaten met de aan- of

afwezigheid van een sociaal netwerk (zoals eerder werd gevonden door Mulder (2007)). Ook carrière- of werk- en studiegerelateerde motieven bleken geen effect te hebben. Wat dat betreft lijkt de beslissing om het Brussels Gewest al dan niet te verlaten veeleer op korte verhuisbewegingen, die gekenmerkt worden door woning- en woonomgevinggerelateerde motieven, dan op lange verhuisbewegingen die veelal gerelateerd zijn aan carrièremotieven (Van Ham, 2002; Nedomysl, 2011). De woning- en woonomgevingskenmerken verklaren echter niet volledig de motieven gerelateerd aan familietransities weg. Deze blijven een rol spelen in de keuze voor het Brussels Gewest, zelfs na controle voor andere verhuismotieven. Gezinsmotieven zijn daar, gecontroleerd voor andere motieven, een indicator dat men in Brussel blijft.

Wat betreft de woonomgevingkenmerken, blijkt dat het Brussels leefmilieu heel dikwijls het sterkste verhuismotief is om het Gewest te verlaten. Geluidsoverlast, verkeersonveiligheid en een ongezond leefmilieu door luchtpollutie zijn binnen alle groepen frequent gehoorde verhuismotieven. De verhuisbewegingen omtrent onvoldoende groen in de stad wijzen echter op een divergentie in opvattingen omtrent dit groen. Enerzijds geven vertrekkers aan dat zij privégroen wensen in de vorm van een tuin en hechten daarnaast belang aan een groene omgeving, anderzijds wijzen blijvers op het belang van gedeeld groen in hun woonomgeving en een balkon en/of dakterras om verbinding met buiten te behouden. Het belang van groen in de directe woonomgeving staat dus buiten kijf. De invulling ervan verschilt echter naargelang het profiel.

Opvallend is dat geboren Brusselaars met een negatieve evaluatie van de Brusselse diversiteit heel vaak het Gewest verlaten. Voor mensen geboren buiten Brussel speelt dit motief niet. Bijkomende analyses (hier niet in detail gepresenteerd) maken duidelijk dat Belgen zonder migratieachtergrond het negatiefst denken over diversiteit en dit als verhuismotief om Brussel te verlaten noemen. Dit wordt nog vaker genoemd door Belgen geboren in Brussel dan door Belgen geboren buiten Brussel. Migranten uit de eerste generatie (per definitie enkel geboren buiten Brussel) zijn hier het minst negatief over. Migranten uit de tweede generatie nemen een tussenpositie in. Waarschijnlijk is het verschil in belang van diversiteit tussen geboren Brusselaars en mensen die elders geboren werden een selectie-effect. Inwijkelingen maken een keuze om in Brussel te komen wonen, waarbij zij al rekening houden met de diversiteit. Voor hen is dit daardoor geen motief bij een latere verhuis binnen Brussel of bij een verhuis naar elders. Voor geboren Brusselaars is dit duidelijk anders, en speelt diversiteit een belangrijke rol bij de keuze om het Gewest te verlaten. Mogelijk gaat voor hen de diversifiëring te snel en voelen zij hun buurten op een negatieve manier evolueren, wat vervolgens voor hen een verhuismotief wordt om het Gewest te verlaten.

De kenmerken van de nieuwe woonomgeving spelen voornamelijk een rol bij de subpopulatie die geboren is in Brussel. Hun evaluatie van het belang van de aanwezige faciliteiten, het leefmilieu, de

kindvriendelijkheid en bereikbaarheid spelen allen een rol in de beslissing van de woonomgeving. Indien zij belang hechten aan faciliteiten, kindvriendelijkheid en bereikbaarheid, blijven zij in Brussel. Een verhoogd belang hechten aan leefmilieu (hoewel dit zoals eerder gezegd een specifieke invulling krijgt, in de vorm van privégroen) is daarentegen een aanwijzing dat zij het Brussels Gewest zullen verlaten. Bij mensen geboren buiten Brussel speelt de evaluatie van dit belang minder een rol. Enkel de evaluatie van het belang van bereikbaarheid beïnvloedt de keuze voor of tegen Brussel.

Naast woonomgevingkenmerken spelen woningkenmerken een grote rol in het besluit om het Brussels Gewest te verlaten. Hecht men voornamelijk waarde aan de woningkenmerken bij verhuis, dan is de kans groot dat men de ideale woning vindt buiten het Brussels Gewest. Hecht men daarentegen minder waarde aan de eigenschappen van de woning, dan is de kans groter om in Brussel te blijven. Vooral de woonkost is hierbij van belang. Indien men een lagere woonkost wenst te bereiken, is dit heel dikwijls een motief om Brussel te verlaten. Dit is consistent voor zowel geboren Brusselaars als ook mensen die geboren zijn buiten Brussel. Deze bevinding is consistent met de bevindingen van De Corte *et al.* (2003) en Verdonck *et al.* (2012). In het licht hiervan is het opvallend dat de klassepositie een verschillend effect heeft naargelang men al dan niet in Brussel geboren is. Geboren Brusselaars uit de hogere economische klassen verlaten het Brussels Gewest dikwijls vaker dan onder- en middenklassen. Onder de bevolking die geboren is buiten Brussel vindt men juist dat de hogere klassen eerder in het Gewest blijven. Lagere klassen verschillen niet significant van middenklassers in het al dan niet verlaten van het Brussels Gewest. Dit kan opgevat worden als een confirmatie van de bevindingen van Sarah De Laet (2018), die recentelijk vaststelde dat stadsvlucht niet enkel een fenomeen is dat zich voordoet onder middenklassers. De interactie tussen enerzijds klassepositie en anderzijds geboorteplaats zou daarbij wel nader onderzocht moeten worden, juist omdat de resultaten verschillen naargelang de geboorteplaats. De populatie geboren buiten Brussel hecht daarnaast belang aan het verwerven van een eigen woning, terwijl dit voor geboren Brusselaars geen motief is bij verhuis. Waarschijnlijk heeft dit te maken met de situatie waarin men opgroeide: niet-Brusselaars zijn dikwijls opgegroeid in koopwoningen en wensen bijgevolg zelf ook vaker een woning te verwerven, terwijl dit voor Brusselaars veel minder speelt.

Brusselse stadsvlucht is een complex mechanisme. Op basis van de hier gepresenteerde resultaten blijkt dat deze stadsvlucht samenhangt met voornamelijk woonomgeving- en woningkenmerken. Mensen die het Brussels leefmilieu beschrijven als ongezond, onvoldoende groen, die klagen over geluidsoverlast en verkeersonveiligheid vertrekken vaak naar elders. Geboren Brusselaars die klagen over diversiteit zijn ook veeleer geneigd om het Brussels Gewest te verlaten. Mensen die echter belang hechten aan de aanwezigheid van socio-culturele faciliteiten, kindvriendelijkheid en bereikbaarheid zijn eerder geneigd om in het Brussels Gewest te blijven. Naast woonomgevingkenmerken speelt ook

de woningmarkt een rol. Brusselaars die een lagere woonkost wensen, maar wel een ruimere woning of een eigen woning wensen te verwerven, zijn genoodzaakt dit vaak buiten het Brussels Gewest te doen. Carrièreoverwegingen beïnvloeden de keuze voor of tegen Brussel niet. Het is opvallend dat deze verschillen in waardeoordelen en appreciaties leiden tot selectieve verhuisbewegingen (binnen Brussel of naar elders), waardoor er een selectie-effect optreedt bij zij die al dan niet het Brussels Gewest verlaten, en er als gevolg in Brussel een populatie als het ware overblijft die een nieuwstedelijk waardepatroon hebben, die voornamelijk waarde hechten aan gedeeld groen, gedeelde mobiliteit met aandacht voor zwakke weggebruikers en een uitgebreid cultuur- en horeca-aanbod.

Indien het Brussels Gewest deze stadsvlucht tegen wenst te gaan, zou men zich in de eerste plaats dienen te richten op het verbeteren van het leefmilieu, door het bestrijden van geluidsoverlast en verkeersonveiligheid, die bij alle groepen tot de hoogste verhuismotieven behoren. Daarnaast dient men in te zetten op het breder toegankelijk maken van groen, zowel in de vorm van collectief groen, zoals parken, als individueel groen in de vorm van balkons en dakterrassen. De woningmarkt zou daarbij financieel toegankelijker moeten worden, door het terugdringen van de woongerelateerde financiële last, maar zou daarnaast wel moeten voorzien in grotere woningen en in de mogelijkheden om woningen te verwerven. Hierbij dient opgemerkt te worden dat dit mogelijk consequenties heeft voor de toegankelijkheid van de woningmarkt voor nieuwkomers (zie ook Surkyn & Willaert, 2019), doordat de belangen van oude versus nieuwe Brusselaars op de woningmarkt haaks staan op elkaar. Elke beleidskeuze omtrent de woningmarkt dient rekening te houden met deze concurrerende belangen. Voorts dient men aandacht te hebben voor de bekommernissen van voornamelijk autochtone Brusselaars wat betreft hun visie op de diversifiëring van het Brussels Gewest. Mogelijk wijst het ongemak van deze groep op een isolement in een stad die in hun visie niet meer “hun” stad is. Men dient zich de vraag te stellen welke culturele en sociale instellingen zich nog specifiek op deze groep richten. De Brusselse bevolking laat zich aldus omschrijven als zeer divers, maar ook zeer mobiel. Voor al deze groepen zou Brussel een thuisstad moeten zijn.

8. Literatuur

BISA (2018), Bevolking – Methodologie – Maart 2018. Te raadplegen op: http://bisa.brussels/bestanden/themas/methodo_bevolking.pdf

Bastijns, T., & Imans, J. (2005). *Onderzoek naar de vestigings- en verhuismotieven bij de Turnhoutse bevolking*. Turnhout.

Clark, W. A. V., & Ledwith, V. (2006). Mobility, housing stress, and neighborhood contexts: Evidence from Los Angeles. *Environment and Planning A*, 38(6), 1077–1093. <https://doi.org/10.1068/a37254>

- Clark, W. A. V., & Maas, R. (2015). Interpreting migration through the prism of reasons for moves. *Population, Space and Place*, 21(1), 54–67. <https://doi.org/10.1002/psp.1844>
- Coulter, R., & Scott, J. (2015). What motivates residential mobility? Re-examining self-reported reasons for desiring and making residential moves. *Population, Space and Place*, 21(4), 354–371. <https://doi.org/10.1002/psp.1863>
- De Bruyne, L., & Iserbyt, S. (2011). *Living (in Mechelen: Verhuis- en blijfmotieven van jonge gezinnen en jongvolwassenen)*. Gent: Ladda vzw.
- De Corte, S., Raymaekers, P., Thaens, K., Vandekerckhove, B., & François, G. (2003). *Onderzoek naar de migratiebewegingen van de grote steden in de drie Gewesten van België*. Brussel.
- De Laet, S. (2018). Les classes populaires aussi quittent Bruxelles. Une analyse de la périurbanisation des populations à bas revenus. *Brussels Studies*, 1–24. <https://doi.org/10.4000/brussels.1630>
- De Maesschalck, F., De Rijck, T., & Heylen, V. (2015). Over de grens. Sociaal-ruimtelijke relaties tussen Brussel en Vlaams-Brabant. *Brussels Studies*, 32(84), 0–17.
- Eggerickx, T., Sanderson, J.-P., Bahri, A., & Hermia, J.-P. (2007). Diversités démographiques et migrations résidentielles dans les espaces ruraux en Wallonie (Belgique) Demographic diversities and residential migration in rural spaces in Wallonia (Belgium). *Norois*, 4, 117–136. <https://doi.org/10.4000/norois.1294>
- Fielding, T. (2012). *Migration in Britain: Paradoxes of the Present, Prospects for the Future* (Edward Elg). Cheltenham.
- Geist, C., & McManus, P. A. (2008). Course : Motivations and Implications. *Population, Space and Place*, 14, 283–303. <https://doi.org/10.1002/psp>
- Grimmeau, J.-P., Deboosere, P., Eggerickx, T., Gadeyne, S., Hermia, J.-P., Marissal, P., ... Willaert, D. (2013). *Atlas van België. Bevolking*. Gent: Academia Press.
- Grimmeau, J.-P., Decroly, J.-M., & Wertz, I. (2012). La démographie des communes belges de 1980 à 2010. *Courrier Hebdomadaire Du CRISP*, 37(2162–2163), 1–90. <https://doi.org/10.3917/cris.2162.0001>
- Halfacree, K. H., & Boyle, P. J. (1993). The challenge facing migration research: The case for a biographical approach. *Progress in Human Geography*, 17(3), 333–348. <https://doi.org/10.1177/030913259301700303>
- Hermia, J.-P. (2020). *Demografische barometer 2019 van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Focus NR. 24. Brussel.
- Hermia, J.-P. (2019). *Demografische barometer 2018 van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Focus NR. 28. Brussel.
- Hosmer, D.W. & Lemeshow, S. (1989). *Applied Logistic Regression*. New York (NY): Wiley.
- Janssens, R. (2007). *Nederlandstalige verhuizers van en naar Brussel. Een wetenschappelijk onderzoek naar de verhuisbewegingen van de Nederlandstalige bevolkingsgroep in en uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Brussel.

- Lodewijckx, E. & Deboosere, P. (2008), *LIPRO: een classificatie van huishoudens*. Brussel: Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid, Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Mulder, C. H. (2007). The Family Context and Residential Choice: a Challenge for New Research. *Population, Space and Place*, 13, 265–278.
- Niedomysl, T. (2011). How migration motives change over migration distance: Evidence on variation across socio-economic and demographic groups. *Regional Studies*, 45(6), 843–855. <https://doi.org/10.1080/00343401003614266>
- Noël, C. & te Braak, P. (2018). *Rapport DELPHI-bevraging*. Brussel. Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR, Vrije Universiteit Brussel.
- Rossi, P. H. (1955). *Why Families Move: A Study in the Social Psychology of Urban Residential Mobility*. Glencoe (IL): Free Press.
- Surkyn, J. & Willaert, D. (2019). Brusselse binnenlandse verhuisbewegingen als motor van demografische verandering: cohorten en sociaal-economische profielen (2001-2014/2011-2016), Interface Demography Working Paper no. 2019-02, Vakgroep SOCI, Vrije Universiteit Brussel.
- te Braak, P., Minnen, J., Glorieux, I., Surkyn, J., & Janssens, R. (2019). *BRUXODUS-SURVEY. Technisch rapport*. Brussel. Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR, Vrije Universiteit Brussel.
- van Ham, M. (2002). *Job access, workplace mobility and occupational achievement*. Delft: Eburon.
- Van Imhoff, E. & Keilman, N. (1991), LIPRO 2.0: An application of a dynamic demographic projection model to household structure in the Netherlands. Amsterdam. NIDI, CBGS, 23.
- Vaughan-Whitehead, D. (2016). *Europe's Disappearing Middle Class? Evidence from the world of work*. Geneva. International Labour Office. Cheltenham. Edward Elgar.
- Verdonck, M., Taymans, M., & Van Droogenbroeck, N. (2012). *Evolutie, kenmerken en verwachtingen van de Brusselse middenklasse. De cahiers van het BISA*. Brussel.